

A kötet az Erdélyi Múzeum-Egyesület által 2012. szeptember 7–8. között megtartott A Szilágyság és a Wesselényi család (XIV–XVII. század) című konferencia előadásainak szerkesztett szövegét tartalmazza. Az itt közölt tanulmányok a középkori Szilágyság (Középszolnok és Kraszna vármegyék) birtok-, politika- és igazgatástörténetét, illetve a Wesselényi-levéltárak és a család kora újkori történetét tárgyalják.

A Szilágyság és a Wesselényi család (14–17. század)

ISBN 978-606-8178-64-6

ETF 277

ERDÉLYI
MÚZEUM
EGYESÜLET
KOLOZSVÁR

277

ERDÉLYI
TUDOMÁNYOS
FÜZETEK

A SZILÁGYSÁG ÉS A WESSELÉNYI CSALÁD (14-17. SZÁZAD)

A SZILÁGYSÁG ÉS A WESSELÉNYI CSALÁD (14–17. SZÁZAD)

Szerkesztette
HEGYI GÉZA és W. KOVÁCS ANDRÁS

Kolozsvár, 2012

A kutatást a romániai Felsőoktatási és Egyetemi Kutatási Alap (CNCSIS-UEFISCSU, PN II-RU, code/2010, TE_204) támogatta. A kutatási projekt címe: *Intézmények és politikai vezetőréteg a Szilágyságban a XIV–XVII. században*.

This work was supported by CNCSIS-UEFISCSU, project number PN II-RU code/2010. The title of the research project: *Institutional Structure and Elites in Sălaj Region in the 14th–17th Centuries (Structuri instituționale și elite din Țara Silvaniei în secolele XIV–XVII)*, code: TE_204.

© Hegyi Géza, W. Kovács András (ed.) 2012
© Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2012

Felelős kiadó
BIRÓ ANNAMÁRIA

Korrektúra
KEREKES GYÖRGY

Műszaki szerkesztés
BODÓ ZALÁN

Nyomdai munkálatok
GLORIA, Kolozsvár
Felelős vezető
NAGY PÉTER

A borítón:

Az átdolgozott Zsámboky János-féle, Magyarországot ábrázoló térkép részlete. Megjelent Abraham Ortelius *Theatrum orbis terrarum* című atlaszának számos, 1579–1612 közötti kiadásában.

A borítón látható részletet az Antwerpenben készült spanyol nyelvű kiadás térkép-lapjáról nagyítottuk.

Theatro d'el Orbe de la Tierra. En Anveres, se vende en la Libreria Plantiniana, 1612.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
A Szilágyság és a Wesselényi család (14–17. század) / ed.: Hegyi Géza,
W. Kovács András. - Cluj-Napoca : Societatea Muzeului Ardelean,
2012
ISBN 978-606-8178-64-6

I. Hegyi, Géza (ed.)
II. Kovács, András W (ed.)

94(498-35 Sălaj)

TARTALOM

SZŐCS PÉTER LEVENTE: Az ákosi monostor és az Ákos nemzetség	7
A templom építészeti és művészettörténeti elemzése.....	8
A régészeti feltárás eredményei	12
Az Ákos nemzetség és birtokaik	15
ZSOLDOS ATTILA: A Borsa-tartomány igazgatásának kérdései.....	25
HEGYI GÉZA: A Szilágyság birtokviszonyai a középkorban	45
1. A szilágysági birtokostársadalom genezise és az 1300 körüli birtokviszonyok.....	50
2. Az I. Károly-kori restauráció és következményei (1317–1341)	61
3. A Jakcsok kora (1341–1446)	66
4. A Drágfi-hegemónia időszaka (1446–1549)	83
5. Következtetések.....	101
Függelék	104
C. TÓTH NORBERT: Szász vajda utódainak felemelkedése és bukása.	
A család vázlatos története 1365–1424 között	135
Családtagok és tisztségeik	136
A család birtokállománya (1365–1405).....	144
Nyaláb vár és uradalma	148
1. Excursus: Zsigmond levele Perényi Péterhez.....	149
2. Excursus: A nyalábvári adomány.....	151
3. Excursus: A nyalábi privilegium hamisításának okai és lehetséges időpontja.....	158
A máramarosi (huszti) uradalom.....	161
A Balkfi és Drágfi családok születése	164
HORVÁTH RICHÁRD: A bélteki Drágfiak és a királyi udvar kapcsolata a Hunyadiak korában	167
Előljáróban.....	167

Főszerepben a birtokok és a birtokos rokonság.....	168
Főszerepben a politika.....	180
NEUMANN TIBOR: Drágfi Bertalan politikai szerepe II. Ulászló király idején.....	213
A trónharcok (1490–1492).....	214
A kettős vajdaság (1493–1494)	219
Királyi látogatás Erdélyben	224
Egyedül Erdély élén.....	227
Utolsó évek.....	231
WEISZ BOGLÁRKA: A Szilágyság helye a középkori Magyar Királyság gazdasági életében.....	237
PÁLMÁNY BÉLA: A Wesselényi család nógrádi gyökerei.....	255
Klasszikusok a Wesselényi család eredetéről.....	255
A névadó Veselény helység hajdan és ma	257
A Wesselényi család eredete – újabb kutatások szerint.....	258
A Wesselényi család státusa Nógrád megye nemességében az 1540-es években	259
A család kiköltözése Nógrádból és országos jelentőségűvé válása ..	263
SZÁSZ ANIKÓ: A hadadi Wesselényi család erdélyi birtokai a fejedelemség korában	269
A család egyéb birtokai a fejedelemség területén.....	286
FEJÉR TAMÁS: A Wesselényi család iratóröksége és az Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltára.....	295
Rövidítések.....	317

HORVÁTH RICHÁRD

A BÉLTEKI DRÁGFIAK ÉS A KIRÁLYI UDVAR KAPCSOLATA A HUNYADIAK KORÁBAN

„Azonközbe Mátyás király erősen megszorítá az Egburg várast, és sok és igen öreg álgúkat vonata mindenütt a sáncokba, és erősen rontatá mind a körítést, mind a tornyokat.

Látván ezt az várasbeliek, megijednek, és esedezni kezdenek Mátyás királynak, és igen nehezen nyerhetének kegyelmet magoknak.

Mikoron ez okáért kezébe volna az Egburg város Mátyás királynak, elbocsátá a fegyvereseknek két hadnagyát, Drágfi Bertholdot, és az Mórítz Lászlót, hogy elhozzák a királyné asszonyt Egburgba.

És mikoron elhozták volna azt, és az várashoz közelgett volna, a király kiméne elejbe, és az önnen szekerébe felvévé az Beatrix királyné asszonyt, és nagy örömmel mennének együtt be az városba.

És egynéhány napig ott lónek az városban.”¹

Elöljáróban

1424. április 17-e fontos dátum volt az e naptól fogva bélteki Drágfi néven ismertté vált család életében. Ekkor tettek ugyanis birtokosztályt a leleszi premontrei konvent hiteleshelye előtt a vlach/román eredetű Drágos unokáinak, Drág székely ispánnak és Balk ugyancsak székely ispánnak utódai, amely jogi aktussal a későbbi Balkfi és Drágfi család immáron a birtokok terén is elvált egymástól.² Az utókor már azt is tudja, hogy a Balkfiak viszonylag hamar, a 15. század harmadik hamadában fiágon ki-

A tanulmány elkészítését lehetővé tevő kutatást az OTKA (K 100 749. sz.) támogatta.

¹ Heltai Gáspár: *Krónika az magyaroknak dolgairól*. = *Heltai Gáspár és Bornemissza Péter művei*. Válogatta, a szöveggondozás és a jegyzetek Nemeskürty István munkája. Bp. 1980. (Magyar remekírók) 470.

² ZsOkl XI. 446. sz.

haltak, ennél fogva a család Drág ispán leszármazottaiban élt tovább a kora újkor elejéig.

Nem akármilyen családról van szó. Noha korai történetüket nem e sorok feladata áttekinteni,³ azt azért nem lehet elhallgatni, hogy a fentebb mondott Drágos nem más, mint Moldva első uralkodója a 14. század közepén, tehát a „honalapító”.⁴ S bár a gyökerek előkelőek, a források hiányosságai miatt csupán annyi biztos, hogy korszakunkban, a Zsigmond-kor végétől Hunyadi Mátyás haláláig eltelt bő fél évszázad ugyancsak fontos periódus a család történetében. A királyi udvarhoz kötődő familia a 14. század végén ugyan egy pillanatra jelentős méltósághoz jut: Balk és Drág 1387–1390 között az akkor még előkelőnek számító székely ispáni tisztséget töltötte be, ám az is igaz, hogy működésük feltűnően rövid időszaka arra enged következtetni, hogy Zsigmond király aligha számolt velük hosszú távon bárói között.⁵ Az országos politikában, ahogyan ennek előtte, úgy ezután sem találkozunk a nevükkel, oda majd Hunyadi Mátyás uralkodásának végén és főképp a Jagelló-uralkodás alatt térnek vissza. Éppen ezért különösen érdekes az 1424-gyel kezdődő és a Mátyás halálával záruló korszak: ezek az évtizedek a felemelkedés, az udvarban való megkapaszkodás, a báróvá válásig vezető út esztendei. Ráadásul képp a magyar kutatásban eddig kevés figyelemre méltított család története önmagában sem érdektelen: 15. századi története, nevezetesen Drágfi Bertalan pályafutása kiváló esettanulmány a Mátyás-kori magyar politikai elit átalakulásának és viselkedésének megértéséhez. Az alábbiakban ennek csak egy szeletét, Drágfi Miklósnak és fiának, Bertalannak a mindenkori királyi hatalommal ápoltság kapcsolatában bekövetkezett változásokat tárgyaljuk.

Főszerepben a birtokok és a birtokos rokonság

1424-től tehát véglegesen bélteki Drágfi családról beszélhetünk. Ám ha politikai szerepükről kívánunk áttekintést nyújtani, nem kerülhető meg birtokaik legalább vázlatos felmérése. A birtok tudniillik kinek-kinek meghatározta a politikában való részvétel lehetőségeit is. Anélkül, hogy hosszas ismertetésbe bocsátkoznánk, világossá kell tenni, hogy a bélteki Drágfiak korszakunknak várbirtokos előkelő családként „indultak neki”. 1378 óta örökjogon bírták a Középszolnok megyei Kővár uradalmát, amelyet a 15. század közepéig egyetlen várbirtokukként tart nyilván a kutatás. E kijelentés magában igaz ugyan, de korántsem hétköznapi váruradalom-

³ Erre lásd C. Tóth Norbert e kötetben olvasható dolgozatát.

⁴ A kérdésre legutóbb: Diaconescu: *Dragoș*.

⁵ Engel: *Archontológia* I. 193.

mal kell számolnunk. Kővárhoz a 14. századtól fogva jelentős bányák is tartoztak, melyek nem elhanyagolható hasznot, értsd: készpénzt hoztak a birtokosoknak. Nem is csoda, hogy az alig tíz kilométerre fekvő Nagybánya lakosaival szinte állandóak voltak az összetűzések.⁶ A 15. század közepén e várral, a hozzá tartozó három mezővárossal és kb. 110 faluban bírt részeikkel a Drágfiakat az előkelő nemesek politikai szempontból is számon tartott, még ha legutolsó csoportjába is sorolhatjuk.⁷ Ehhez képest 1490 táján már három várral, két további erődített kastéllyal, nyolc mezővárossal és kétszáznál is több faluval vagy azokban bírt részekkel büszkélkedhettek.⁸ Ez azonban eltörpül a tény mellett, hogy 1493 elejétől bélteki Drágfi Bertalan volt Erdély vajdája (igaz, eleinte társsal), azaz a Magyar Királyság legfontosabb katonabáróinak egyike lett.

Ne gondoljuk, hogy ez a társadalmi emelkedés természetes volt. Az 1424. évi osztálylevélben szereplő két fiú, György és Sandrin gyökeresen eltérő életpályát futott be. Utóbbi 1433-ban fiú utódok nélkül halt meg. Testvérével való viszonya – értékes birtokokról lévén szó – nem volt felhőtlen. Erre utalhat, hogy Sandrin halálát követően a Zsigmond király távollétében⁹ eljáró Borbála királyné parancsa, aki utasította Drágfi Györgyöt az özvegy anyagi kielégítésére férje végrendeletének megfelelően.¹⁰ Ám ez csak apró intermezzo a család történetében, s más jelentősége számunkra nincs, mint annak rögzítése, hogy a Drágfiak közül csupán György utódaival kell számolnunk. Ráadásul a biológia szeszélye igencsak megkönnyíti az utókor kutatójának dolgát. Drág fia Györgynek ugyanis egyetlen felnőtt kort megélt fia volt csupán, Miklós.

Miklós születésének ideje ismeretlen, forrásaink első ízben apja előző évi (történetesen öccsével közel egy időben bekövetkezett) halála után, 1434-ben említik. A leleszi konventi ez évi jelentésben olvasható panasz szerint – amelyet a Piskárkosiak tettek – a Szatmár megyei Piskárkos határain belül fekvő Paptelke pusztát korábban Bélteki Drág és Balk foglalták el, s azt utódaik, köztük György fia Miklós, még 1434-ben is elfoglalva tartották.¹¹ Eszerint, illetve annak ismeretében, hogy első fia 1446-ban született, Miklós világra jöttét leginkább az 1420-as évekre helyezhetjük.

⁶ A perek forrásait lásd: Wenzel Gusztáv: *Magyarország bányászatának kritikai története*. Bp. 1880. 402–415.

⁷ Engel: *Világi nagybirtok* 33.

⁸ Uo. 52.

⁹ 1433 áprilisában Zsigmond király távol az országtól, Sienában tartózkodott. Engel–C. Tóth: *Itineraria 1382–1438*. 127.

¹⁰ DL 66889. A per még jóval később is tartott, amikor az asszony már Butkai András felesége volt. DL 66923.

¹¹ DF 221952. Vö. Németh: *Szatmár* 219.

Családi helyzete, különösen megyebéli nemestársaival való összehasonlításban, nem volt megvetendő. Igaz, míg nagyapja, Drág a székely ispáni tisztséget viselte, addig apja, György ezzel egyenrangú méltóságáról nem maradt híradásunk. Ezt a veszteséget pótolták azonban a közeli rokonok. Miklós nagybátyja, a fentebb már emlegetett Sandrin 1419-ben udvari lovagként bukkan fel, ami a család kapcsolatrendszerének csallahatatlan jele.¹² Am még ennél is fontosabb édesanyja, György feleségének személye. A hölgy nem volt más ugyanis, mint ecsedi Bátori István asztalnokmester, későbbi országbíró testvére, Katalin,¹³ akivel férje igencsak tekintélyes rokonságra tett szert. Miklós „közéleti pályája” indulásának vizsgálatakor aligha mellőzhető ez a szempont, mert így egy csapásra tagja lett a régió hatalmi viszonyait meghatározó, várbirtokos Bátori–kusalyi Jakcs- (végül bélteki Drágfi-) rokonságnak. Ezt a kapcsolatrendszert erősítette Miklós felesége, kusalyi Jakcs Eufémia is,¹⁴ kinek kezével Miklós éppenséggel Bátori Tamással, édesanyja testvérével került sógorságba (Bátori Tamás felesége Eufémia testvére, Jakcs Krisztina volt).¹⁵ Talán nem kockázatos azt állítanunk, hogy Miklósnak a politikai elitben való tartós megkapaszkodása nem véletlenül eshetett épp a fenti házasságok időszakára. Azt túlzás lenne állítani, hogy ezek a hitvesi kapcsolatok voltak a társadalmi és politikai „ugrás” elsőrendű mozgatórugói, ám ahhoz feltétlenül szükségesek voltak, hogy a bélteki Drágfiak a 15. század közepére végleg integrálódjanak a báróságot célul kitűző (egyáltalán kitűzni képes) előkelők közösségébe.

Rövid kitérő erejéig a kusalyi Jakcsok szerepéről is szót kell ejtenünk,¹⁶ a két família sorsa ugyanis számos ponton egybefonódik. Ahogyan a Drágfiak 1424-ben, úgy a Jakcsok is ugyanezen esztendőben hoztak messze ható döntést birtokaikat illetően. Októberben a később meggyesaljinak nevezett Mórocokkal kötöttek kölcsönös örökösödési szerződést minden birtokaikra kiterjedően (igaz, ennek igazi jelentősége csak a Mórocok kihasználásakor, a Jagelló-kor elején lesz).¹⁷ Áll a hasonlóság abban is, hogy akadt közülük is az udvarban képviselő: Jakcs János volt itt lovag.¹⁸ Rajta kívül ugyanekkor a család egy másik tagja, György fia László futott be tekintélyes katonai pályát a királyi udvar lovagjaként. Zsigmond több katonai akció vezetésével is megbízta, míg 1416 szeptemberében – az adomány

¹² Engel: *Archontológia* I. 502.

¹³ C. Tóth: *Bátori család* 13.

¹⁴ 1461-ben egy oklevél egyértelműen kimondja, hogy Drágfi Miklós Bertalan nevű fia Jakcs Eufémiától született (KmJkv I. 1621. sz.).

¹⁵ Engel: *Genealógia*, Jakcs(i) (kusalyi)

¹⁶ A Jakcsok 13–14. századi történetéhez, korszakunkhoz már csak alkalmi adatokkal: Emődi Tamás: *A Kusalyi Jakcsok származása és címeres emlékei*. Turul LXIX(1996). 3–4. sz. 57–66.

¹⁷ ZsOkI XI. 1123. sz.

¹⁸ Engel: *Archontológia* II. 113.

Calais-ban kelt, ahová Angliába menet Zsigmond királyt kísérte¹⁹ – Curzola (Korčula), Brazza (Brač) és Lesina (Hvar) dalmát szigeteket kapta honoradományba az uralkodótól, s azokat közel két esztendeig kormányozta.²⁰ Aligha lehetett kétséges, hogy ezek után bárói méltóságra volt esélyes, amint az a későbbiekben be is következett: 1440/41-ben I. Ulászló király erdélyi vajdája volt Mihály nevű testvérével.²¹ Talán e tekintélynek, talán a rendelkezésre álló készpénznek, talán a birtokok földrajzi közelségének köszönhető, hogy László 1432 őszét megelőzően 1244 aranyforint értékben vett zálogba bélteki Drágfi-birtokokat, nevezetesen az alig esztendő múltán meghalt Sandrin javait.²² Önmagában a rokoni szálak is elegendő magyarázatot nyújtanának a hétköznapiak tűnő zálogolásra, ám akad egy másik lehetséges magyarázat is. Nem kizárt, hogy a köztudottan gyermektelen Sandrin közelgő halálát érezvén így látta megoldhatónak, hogy nagyobb összeghez jusson,²³ illetőleg Jakcs Lászlóról éppúgy elképzelhető, hogy szemet vetett a jószágokra. Utóbbi szempontok figyelembevételével pedig talán már érthető Drágfi György fentebb idézett vonakodása Sandrin özvegyének jussát illetően.

Drágfi Miklós állandó udvari – uralkodótól független – jelenlétének számos bizonyítékával rendelkezünk. A sors 1439 szeptemberében az a bővített királyi tanácsülés (4 főpap, valamint 58 báró és előkelő) nyitja, amely során Albert király számára rendkívüli adót vetnek ki a török elleni hadjárat fedezésére.²⁴ Bő fél évvel később Miklós jelen volt I. Ulászló király megválasztásánál és V. László trónfosztásánál.²⁵ Emiatt nem meglepő, hogy három hét múltán Ulászló koronázásán is megjelent, s a hitlevelet pecsétjével látta el.²⁶ Néhány év szünet után az 1444. évi országgyűlési végzések megerősítői között találkozunk vele ismét. Az 1444 áprilisára összehívott országgyűlés ugyanis nemcsak a Magyar Királyság, hanem a Drágfiak történetét kutató számára is fontos esemény. A győzelmes téli vagy más néven hosszú hadjáratról visszatérve, politikailag megerősödve hívta össze ugyanis I. Ulászló király az ország nagyjait és a nemesség kép-

¹⁹ Bárány Attila: *Zsigmond király 1416-os angliai kísérete*. Aetas XIX(2004). 3–4. sz. 24.

²⁰ Szabó László: *Jakcsi László, Curzola sziget magyar grófja*. A tenger VII(1917). 20, 23. – Jakcs László öccse, Dénes elébb boszniai, majd váradi püspök volt (Engel: *Archontológia* I. 67, 77).

²¹ Engel: *Archontológia* I. 14.

²² DF 254865. A Wesselényi család levéltárának kéziratban lévő regesztáit és oklevélszövegeit Hegyi Géza szívességéből használhattam. Ezúton is köszönet érte.

²³ Történetesen azt is tudjuk, hogy Sandrin a zálogról kiadott bevalló oklevelét és a birtokokért kapott pénzt végül megtartotta magának, amiért később a Jakcsok perelték.

²⁴ Engel: *Archontológia* I. 512, 516. – Önmagában a névsorban látható egymásutánissággal óvatosan kell bánnunk, ám az mindenképp figyelemre méltó, hogy Miklós közvetlenül Hunyadi János után következik, utána Dobi György neve olvasható.

²⁵ Engel: *Archontológia* I. 512, 516.

²⁶ Engel: *Archontológia* I. 512, 516.

viselőit. A középkori magyar országgyűlések történetében szerfelett ritkán látott méretű tömeg gyűlt össze hívására, így az itt elfogadott cikkelyek valóban kifejezték a politikai nemzet, a nemesi tömegek akaratát (is).²⁷ S hogy mindennek nagyobb nyomatókot adjanak, a résztvevők közül 218 országnagy, előkelő és megyei nemes név szerint adta hozzájárulását az április 18-án kibocsátott dekrétumhoz. E névsorban szerepel Drágfi Miklós is, akiről így bizonyos, hogy Budán járt,²⁸ ám ennél talán tovább is léphetünk. Minekutána a névsorról régóta tudható, hogy az ott felsoroltak java része (természetesen a nagybirtokosok és az előkelők kivételével) jobbára megyéjüket képviselték, így ugyanezt tehetjük fel Drágfiról is. Ebben persze nincs semmi meglepő, hisz a várbirtokos, tekintélyes birtokokkal rendelkező Drágfiak Középszolnok meghatározó birtokosai voltak. A fentiek ismeretében kétség sem férhet ahhoz, hogy az ifjú Drágfi Miklós Albert (alkalmasint talán már Zsigmond) király uralkodásától fogva – valószínűleg valamely mágnás familiárisaként – részese volt az országos politikának, udvarbeli megjelenései nem számítottak különleges eseteknek. Rögvest adódik a kérdés, melyik nagybirtokost kereshetjük a háttérben, akinek a támogatásával mindezt elérte. Nos az események akár csak pillanatnyi áttekintése is afelé tereli figyelmünket, hogy az 1440-es években bizony ugyanezek az események jelent meg kusalyi Jakcs László és György is, azaz a legközelebbi Drágfi rokonok közül kettő.²⁹ Ha pedig ehhez hozzávesszük, hogy Jakcs László épp 1440/41-ben lett rövid időre erdélyi vajda, illetőleg figyelembe vesszük az anyai nagybácsit, Bátori István volt országbíró is, nem sok további magyarázkodásra van szükség.³⁰ A rokonság befolyásának „farvizén” Drágfi Miklós remekül megtalálhatta számítását, ráadásul anélkül, hogy komolyabban kockáztatni kellett volna a politikai elkötelezettség végleges bélyegét. Ebbéli feltételezésünket, már-mint a Jakcs–Drágfi kapcsolat fontosságát látszik megerősíteni a Jakcsok budai házának 15. századi története is, amiről a későbbiekben lesz szó.

S most vissza Miklóshoz. Személyéhez és ugyancsak az 1440-es évekhez kötődik ugyanis a család késő középkori rezidenciájának, Erdődnek a kiépítését engedélyező oklevél megszerzése. Noha a birtok már 1385 óta a családé volt, s az 1424. évi osztály során a Balkfiakkal véglegesen megfe-

²⁷ Mályusz Elemér: *A magyar rendi állam Hunyadi korában. Századok* XCI(1957). 84.

²⁸ *Decreta Regni Hungariae 1301–1457*. Collectionem manuscriptam Francisci Döry additamentis auxerunt, commentariis notisque illustraverunt Georgius Bónis et Vera Bácskai. Bp. 1976. (Publicationes Archivi Nationalis Hungarici II. Fontes 11.) 335. – Külön érdekessége forrásunknak, hogy Drágfi esetében kisebb baki történt: a névsorban sok név között kétszer fordul elő (Bélteki Miklósként és Drágfi Miklósként).

²⁹ Engel: *Archontológia* I. 518.

³⁰ Engel: *Archontológia* I. 14. – Alig egy esztendővel később maga Ulászló király említi meg Lászlónak adott oklevelében – történetesen Pozsony alatt, a vár ostroma idején –, hogy korábban az ő szolgálatában működött. DL 105494.

lezték, a század első felében nem merült fel erősség építésének igénye.³¹ A Balkfiak anyagi lehetőségei lényegesen szerényebbek voltak rokonaikénál, ráadásul birtokaikat már azelőtt elveszítették, hogy Mihály személyében az 1480-as évek vége elején fiágon kihaltak volna. A lényeg, hogy őket kevésbé motiválhatta (különösen Kővár „feles” birtokában, ami biztosította számukra a „várúri” státust) újabb erősség felépítése. Ennélfogva gyanakodhatunk arra, hogy Erdőd rezidenciává tételének ötlete Drágfi Miklóstól származott, míg a teljes kiépítés fiára, Bertalanra maradt.

A logikán kívül közvetett adatok is megerősítik mindezt. Történt ugyanis, hogy 1445 áprilisában egy, az ecsedi Bátoriak és a kusalyi Jakcsok közötti leánynegyed-pert a felek közös akaratból elhalasztottak. Az e tárgyban kelt egyik oklevélben – mert anyja Bátori leány – Drágfi Miklós is feltűnik a kiadók között, ám nem a korábban megszokott formában, hanem erdődi Drágfi Miklósként.³² Egy fecske ugyan nem csinál nyarat – gondolhatnánk –, ám van még ilyen névalak a forrásokban. Az 1445. évi feltűnést követik újabb bélteki előneves szereplések, de 1456 elejéről és augusztusából ismét erdődi előtaggal szerepel Miklós.³³ Rögvest adódik a kérdés, miért fontos e néhány névforma ily aprólékos tárgyalása. A jelenség annyi jelentőséggel bír, hogy eddigi tudomásunk szerint a család rezidenciája a 15. század első feléből nem ismert, s a kutatás jobb híján azt gyanítja, hogy az előnevükben szereplő Bélték birtok lehetett a két ág lakóhelye 1424-ig, de talán még azután is egy ideig. Erdőd fentebbi fel-felbukkanása pedig talán azt jelzi, hogy ekkortájt született meg Miklósban az elhatározás, hogy székhelyét ide tegye át, s a Balkfiaktól végképp elkülönülve éljen.

Gyámolítja ezt a feltételezést, hogy 1444-ben Drágfi Miklós fából készítendő erősség (*fortalicium seu locum munitum*) emelésére kért és kapott engedélyt erdődi birtoka területére.³⁴ Habár az engedély kiadásának körülményei ismeretlenek – noha a pontos dátum (1444. július 3-a, azaz a Hunyadi János és Brankovics György szerb despota közti megállapodás napja) politikailag aktív időszakra esik³⁵ –, arra azért érdemes odafigyelni, hogy a szöveg nem vár építéséről szól, hanem erődített helyről, netalán táborról, ami a korszak terminológiájában elsősorban katonai célú és sok-

³¹ Németh: *Szatmár* 78–79.

³² Horváth Richárd – Neumann Tibor – C. Tóth Norbert: *Oklevelek a Bátori család történetéhez. Szabolcs-szatmár-beregi Szemle* XLI(2006). 335.

³³ DL 88309; ZOkm XII. 248.

³⁴ Rábik: *Oklevelek* 109.

³⁵ Ezen napok eseményeire Engel Pál: *A szegedi eskü és a váradi béke. Adalék az 1444. év eseménytörténetéhez. = Mályusz Elemér emlékkönyv.* Szerk. H. Balázs Éva, Fügedi Erik, Maksay Ferenc. Bp. 1984. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok) 77–96.

szor hevenyészve készült objektumot jelentett.³⁶ Utóbbi tény óvatosságra int, hiszen ezen esztendőök eseményei bőségesen szolgáltathattak indokot Drágfinak, hogy kiszemelt új lakóhelye megerősítéséről gondoskodjon. Legkésőbb erre az esztendőre foglalta el Talafusz – általa voltaképpen Jan Jiskra – Tokajt, így a környéken a „huszita” veszély mindennapossá vált.³⁷ Ha ehhez hozzávesszük az éppen ekkor létrejövő Brankovics–Hunyadi birtokváltást, hisz Miklós aligha tudhatta, hogy a majdani új régióbeli nagybirtokos miként fog viselkedni, illetőleg azt, hogy „huszitáink” bármikor kaphatóak voltak némi „bérmunkára” ellentétes politikai oldalon álló arisztokraták zsoldjában, aligha kell hosszabban magyarázni, miért döntött Drágfi Miklós Erdőd megerősítése mellett. 1444-ben „jó”, mármint családja szempontjából jobbnak tekinthető politikai oldalon állván ráadásul ehhez uralkodói hozzájárulást is sikerült szereznie. Ám akárhogyan is csűrjük-csavarjuk a lényegét, egy biztos: Erdőd egyre fontosabb szerepet játszott a békési Drágfiak birtokai között.³⁸ Földrajzi fekvése – ha az utakra tekintünk – valamelyest jobb volt, ráadásul tekintélynövelő, így a kiválasztása mellett szóló momentum lehetett, hogy itt ispotály is működött.³⁹

Dacára a várbirtoklásnak, az udvari kapcsolatoknak, a tekintélyes rokonoknak s az esetleges valós katonai veszélynek, úgy tűnik, Erdődön 1444-ben vagy kevéssel azután mégsem épült erősség. Erre nemcsak abból következtethetünk, hogy egyetlen írásos nyomát sem ismerjük, ami korszakunkban már figyelemre méltó tény, hanem abból is, hogy az engedélykérést – jogilag némileg átalakítva – meg kellett ismételni bő évtizeddel később.

V. László király ugyanis 1456-ban adott újabb engedélyt Erdődön vár építésére. Minthogy a Balkfiak és a Drágfiak között 1424 óta megosztott birtokról van szó, a várépítési engedély Balkfi Mihálynak és Drágfi Miklósnak szolt, tehát az engedély(ek) e két ág képviselőjének adatott(tak) ki. Tulajdonképpen két, időben egymáshoz közeli, engedélyszöveggel ren-

³⁶ Minderre legutóbb: Horváth Richárd: *Várok és uraik a késő középkori Magyarországon. Vázlat a kutatás néhány lehetőségéről.* = *Honoris causa. Tanulmányok Engel Pál tiszteletére.* Szerk. Neumann Tibor és Rácz György. Bp. 2009. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 40. – *Analecta Mediaevalia* III.) 65–66.

³⁷ Tóth-Szabó Pál: *A cseh-huszita mozgalmak és uralom története Magyarországon.* Bp. 1917 (a továbbiakban Tóth-Szabó: *Huszita*) 204–205. Ehelyütt is megköszönöm Nógrády Árpádnak, hogy erre a szempontra és adatra felhívta a figyelmemet.

³⁸ Bertalan ismert keltezései is innen származnak korszakunkból: 1479. okt. 21. (DL 65119): ex Erdewd; 1490. jan. 11. (DF 223889): ex Erded.

³⁹ Kubinyi András: *Városfejlődés és vásárhálózat a középkori Alföldön és az Alföld szélén.* Szege 2000. (Dél-alföldi évszázadok 14.) 61, 67. Amíg a Kubinyi András által kidolgozott rendszerben Békék négy centralitási ponttal rendelkeznek, eladdig Erdőd tizeneggyel. – Erdőddel szemben azonban Békéken a szokásos hetivásáron kívül Szent Bertalan napján (augusztus 24.) sokadalom is volt. Weisz Boglárka: *Vásárok és lerakatok a középkori Magyar Királyságban.* (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések) Bp. 2012. 161.

delkezünk. A biztosabb keltezésű 1456. szeptember 20-án kelt Budán, s eszerint Mihály és Miklós Erdődön fából vagy kőből várat, erődítményt emelhetek a korban teljesen általános várépítési engedélyek formuláinak megfelelően.⁴⁰ Van azonban egy további eredeti engedély-példányunk is, aminek datálása az oklevél sérülései miatt nehezebb. A dátumsorból csupán a *feria tertia* részlet látszik, ez azonban bizossá teszi, hogy nem kelhetett azonos napon az előzővel.⁴¹ Keletkezését illetően annyi bizonyos, hogy október vége előtt adták ki, mivel az uralkodói évek sorában a Cseh Királyságnál a harmadik esztendő szerepel, ami az 1455. október 28.–1456. október 27. közötti időszakot jelenti. A két oklevél szövege a dátumsort leszámítva azonos, igaz a kancelláriában használt formuláriumok ismeretében ez nem meglepő. Ezekon felül csak egyetlen további eltérést rögzíthetünk. Amíg ugyanis az előző példányon találunk kancelláriai jegyzetet (Cillei Ulrik járt el az ügyben), addig utóbbira ilyen nem került, csupán egy ellenőrzésről tudósító *lecta* feljegyzés. Mindezen tények figyelembevételével majdnem biztosak lehetünk abban, hogy a két engedély nem egymás ellenében, hanem egymást feltételezve hagyta el a kancelláriát, keltük ideje igencsak közeli lehet, így nehéz másra gyanakodni, mint arra, hogy a Balkfi és a Drágfi ágak egy-egy eredeti példánya maradhatott „személyükben” korunka. Igaz persze, hogy az engedély kiadása nem jelentette azonnal a vár felépültét, annak dacára, hogy Miklós Erdődre költözése és az önálló rezidencia megteremtésének igénye a fentebbi adatok ismeretében aligha lehet kérdéses.

Ám ezek csak a „papírmunka” termékei. Legalább ennyire érdekes annak vizsgálata, hogy milyen körülmények között született meg az uralkodói elhatározás a Drágfiak – mert ne legyenek kétségeink a kedvezmény elsőrendűen Miklósnak szolt – királyi kegyben való részesítésére. A keltezés mozgalmas időszakot jelöl: 1456 szeptemberében vagyunk, két hónappal a nándorfehérvári diadal és néhány héttel Hunyadi János halála után. A török támadás hírére pánikszzerűen egészen Bécsig hátráló V. László ezekben a napokban érkezett vissza Budára.⁴² Láthatóan azon igyekezett, hogy megtépázott tekintélyét mihamarabb helyreállítsa, s ezért hadakat toborzott, majd elindult Nándorfehérvár felé. E hetek tehát lázas készülődéssel teltek, hiszen az érkezéstől számított tizedik napon már útra is kelt a király és kísérete a déli végek felé, Futakra, ahová országgyűlést kívánt

⁴⁰ DL 15102.

⁴¹ Rábik: *Oklevelek* 130–131.

⁴² Szeptember 9-én még Pozsonyban volt (DL 15100, DL 72493.), 14-én Visegrádra ért (DF 213507.), s 15-én érte el Budát. Eduard Maria Lichnowsky: *Geschichte des Hauses Habsburg*. Sechster Theil. (Von Herzog Friedrich Wahl zum römischen König bis zu König Ladislaus Tode). Wien 1842. 2147. sz. – Okleveles adattal jelenléte 16-tól igazolható: DF 274024.

összehívni.⁴³ Az ezekből a napokból ránk maradt királyi oklevelek szép számmal tudósítanak arról, hogy az uralkodó teljes erejével a hadak öszszegyűjtésén,⁴⁴ minél több pénz előteremtésén⁴⁵ és esetleg ingadozó hűségű híveinek megnyerésén fáradozott.⁴⁶ Nos e napok eseményei közé tartozik az erdői várépítési engedély kiadása, amiből világosan következik, hogy Drágfi Miklós korábban bizonyított udvari kapcsolata töretlen maradt.

1456 a Drágfiak történetében nem csupán a várépítési engedély miatt volt fontos év. Az esztendő elején ugyanis jelentős cseh-huszita betörés érte a királyság észak, északkeleti területét,⁴⁷ közte a zempléni-szabolcsi vidéket, amelynek érdekessége számunkra, hogy a vizsgált vidékünkön legnagyobb befolyással bíró Jan Jiskra és Talafusz éppúgy V. László híveinek számított, mint Drágfi Miklós.⁴⁸ Ez év februárjának elején Szakolyi Miklós írt levelet Várdai Miklósnak, Drágfi Miklósnak és Bátorfi Istvánnak meg Andrásnak arról, hogy a környékre tört ellenséges csapatok a toka-ji várnagy által vezetett váradi püspöki hadakat (Bodrog)Keresztúr táján megverték, és azok Szerencs felé futottak.⁴⁹ A magában is értékes híradáson túl a címzettek személye a legfontosabb számunkra. A jelek szerint ugyanis ők valamiféleképpen érintettek voltak a betörő csapatok elleni védekezésben, ráadásul a korábban elmondottak nyomán azzal is tisztában lehetünk, hogy köztük házassági-rokonsági kapcsolat is fennállt. Ezt a feltelelezhető védelmi szerepet erősíti meg két további oklevelünk. Egyrészt még január 19-én kelt V. László király Várdai Miklós⁵⁰ szabolcsi ispánnak szóló parancslevele, mely szerint tudomására jutott, hogy bizonyos cse-

⁴³ Szeptember 25-én már Adonyból kelteztek. Házi: *Sopron* I/4. 131–132.

⁴⁴ Szept. 15-én Heinrich von Rosenbergnek írt, hogy a sziléziai hadakkal mihamarabb Magyarországra siessen. Lásd a 42. jegyzetben, szept. 15-nél idézett kiadványt.

⁴⁵ Ismert, noha kellő hangsúlyt sohasem kapott tény, hogy 19-én zálogosította el a király a komáromi királyi uradalmat Szécsi Dénes esztergomi érseknek 8040 aranyforintért, ami csak 1465 elején, az érsek halálát követően lesz újra királyi tulajdon. DF 248552, DL 15101.

⁴⁶ 19-én Szentpéteri Pál kapott adományt (DL 105595); 23-án az Ipoltfiak ugyancsak adományt nyertek (DL 44807). Közbeesőleg kell számolnunk az erdői várépítési engedéllyel, míg a sort, kéthetes utazást és „oklevélmentes” időszakot követően, immáron futaki keltezésel a Gyulai testvérek megadományozása zárja. (DF 260072.)

⁴⁷ Pl. DL 44812. A király a sárosi vidék védelmére – egy alig esztendővel korábbi egyezés értelmében – Komorovszki Pétert hagyta hátra, amíg a déli végeken tartózkodott.

⁴⁸ Tóth-Szabó: *Huszita* 296–297.

⁴⁹ ZOkm IX. 513.

⁵⁰ A Várdaiak szerepe kiemelten fontos a Drágfiak ezen évekbeli történetében. Noha közel azonos birtokállománnyal számolhatunk esetükben, de kapcsolatrendszerük – legalábbis ezekben az években – még merőben eltérő. A rendelkezésünkre álló adatok azt tükrözik, hogy Drágfi Miklós több alkalommal járt el a Várdaiak vagy más régióbeli nagybirtokos ügyében (ZOkm IX. 496–497, XII. 248). Hogy emögött familiaritást vagy Miklós udvarbéli kapcsolatrendszerének kiaknázását kell keresni, aligha dönthető el, ám voltaképpen mindegy is. Drágfi Miklós az 1450-es években vitathatatlan regionális tekintélynek örvendett, s neve az udvarban sem csengett ismeretlenül.

hek és a hozzájuk csatlakozott hadak (*quidam Bohemi cum gentibus eisdem adherentibus*) a megyét és vidékét pusztítják. Ezért meghagyta a szabolcsi nemességnek, hogy keljenek hadra, és oda vonuljanak, ahová Erdődi Drág fia Miklós és Szakolyi Péter meghagyja nekik.⁵¹ Feltételezésünk tehát helytálló: Drágfiékat a megyei hadak kinevezett kapitányaiként, esetlegesen több megyéből összevont csapatok parancsnokaként azonosíthatjuk. Hogy tevékenységük, hadi „megbízásuk” mely területeket érintett, pontosan nem tudjuk, de az biztos, hogy Szabolcs megyén kívül is eljártak. Ennek bizonyítéka ugyanis szintén 1456 őszéről egy újabb királyi mandátum a leleszi konvent hiteleshelyéhez. Ebben az uralkodó vizsgálatra utasította a konventet, történetesen épp Drágfi Miklós és ecsedi Bátor András panaszára, mivel utóbbiak tudomása szerint Károlyi Mihály birtokán engedély nélkül erősséget emelve és abba csehek fogadva a környék és különösen a panaszosok birtokait pusztítja.⁵² Noha akadnak adatok a Károlyiak és a Bátoriak, Drágfiak közötti birtokvitára, itt talán mégsem csak erről van szó. Alighanem a vidéken működő „cseh” csapatok valamelyik közeli Károlyi-birtokon rendezték be főhadiszállásukat, s ott szokásuk szerint hamarjában erődítéseket is emeltek táboruk védelmére, majd innen indultak az ellenük vezényelt királyi csapatok vezetői Drágfi és Bátor hadai, birtokai ellen.

Hunyadi Mátyás trónra kerültének idejére tehát, ellenkező híradás nem lévén birtokunkban, gyaníthatjuk, hogy a „csehek” elleni védekezésben is sikereket könyvelhettek el. Alább látni fogjuk, ezek az esztendőik igazi „nagy fogásokat” hoztak részben Miklósnak, de még inkább fiának, Bertalannak, aki az új királlyal láthatóan bizalmas viszonyt tudott kialakítani. Tekintettel erre és Miklós remek családi kapcsolataira az újabb birtokszerzés lehetősége mind valóságosabbá vált. Eleinte, mint 1459-ből is látjuk, csupán a rokonságon keresztül begyűjthető javakról volt szó,⁵³ ám Bertalan feltűnésével és a király környezetébe kerülésével a helyzet alapjában megváltozott.

Ám ennek ismertetése előtt indokolt választ adni arra a kérdésre, hogy miként is jutott az V. (Habsburg) Lászlóhoz a jelek szerint megszakítás nélkül hű Drágfi Miklós és főleg fia az új uralkodó legbelsőbb bizalmasai közé. A hogyanról nem, de a „találkozás idejéről” tudunk, mert maga Mátyás adott róla hírt. Egyik 1475. évi, Bertalannak szóló adománylevelében ugyanis a király arról emlékezik meg, hogy Drágfi egészen fiatal kora óta szolgálja őt (*a teneris suis annis lateri nostro semper adherendo*).⁵⁴ A későbbiek-

⁵¹ DL 88309.

⁵² DF 284820. A Drágfiak részéről nevesítve csupán a 1390 óta birtokolt Szatmár megyei Dobra szerepel.

⁵³ KmJkv I. 1378, 1532. sz.

⁵⁴ DL 17676.

ben sor kerül még annak bizonyítására, hogy Drágfi részese volt az 1467. évi moldvai hadjáratnak, ám ekkor már legalább húszesztendősen lehetett. E két információból némi bizonytalansággal ugyan, de gyaníthatjuk, hogy a fiatal Bertalan még tizenéves gyermekként került az udvarba, ahol a király hamar felfigyelt rá. További információ híján legvalószínűbb feltételezésként adódik, hogy Drágfi Miklós, aki maga is évtizedek óta a korona hívének számított, világosan látva az elkövetkező esztendőök politikai viszonyait, kapcsolatait, alkalmasint rokonságán, talán az ecsedi Bátoriakon keresztül igyekezett fiát Mátyás környezetébe juttatni. Ebbéli szándéka – mármint fia „helyzetbe hozása” az új uralkodónál – magyarázhatja 1458 utáni viszonylagos eltűnését a forrásokból. Politikai éleslátása – amit I. Ulászló és V. László időszakában is folyamatos jó udvari kapcsolatai gyakorlatoztathattak – ezúttal sem hagyta cserben. Döntése családjá látványos gazdagodásához és politikai befolyásának növekedéséhez vezetett.

Drágfi Bertalan Mátyás közelébe kerülésével kapcsolatosan azonban további megfontolásra érdemes szempontokat is érdemes egy kisebb kitérő keretében áttekinteni. Ha ugyanis Mátyás-kor második felében kiemelkedő politikai befolyáshoz és hatalomhoz jutó katonabárókra – Szapolyai Imrét és öccsét, Istvánt nem számítva (habár az alábbiak részben rájuk is igazak) főleg ecsedi Batori Istvánra, Kinizsi Pálra és Drágfi Bertalanra – tekintünk, meglepően sok „véletlenül” akadhatunk pályájuk alakulásában. Elsőként pillantsunk származásukra. Drágfiról tudjuk, hogy a Szatmár és Középszolnok megyében birtokos családból származott, apja jelentőségéről ugyancsak esett szó. Ecsedi Batori István sem előzmények nélkül lett Mátyás korai bizalmasainak egyike, s a szatmári-szabolcsi régió jelentette háttérországát, családjá nem volt ellenséges a Hunyadiakkal 1458 előtt.⁵⁵ Kinizsi ugyan kisbirtokos Abaúj megyei família sarja, de mostohaapja nem volt más, mint a Hunyadiak kipróbált katonája, Magyar Balázs.⁵⁶ S a részlegesen ide vonható (lévén Pozsega megyei felmenőkkel rendelkező) Szapolyai Imréről is tudható, hogy Mátyás uralkodását megelőzően Hunyadi kancelláriájában dolgozott, ám ami fontosabb, e kritikus években egy ideig Nagybánya városa és várkastélya élén állt.⁵⁷ Nem feledkezve meg a királyság más vidékeiről származó, de az iméntiekhez hasonlatos pályát befutó személyekről, például a monoszlói Csuporokról vagy Egervári Lászlóról, a jelenség korántsem érdektelen. 1458 után a szabolcs-szatmár-kraszna-középszolnoki vidék egyszerre három (Szapolyait is idevonva, hisz „korai munkássága” e régióba kapcsolja, négy) olyan személyt adott

⁵⁵ Horváth–Neumann: *Batori István*, passim.

⁵⁶ Kinizsi származásáról legújabbban és legpontosabban Papp Szilárd: *A királyi udvar építkezései Magyarországon 1480–1515*. Bp. 2005. 54–55.

⁵⁷ Horváth Richárd: *Szatmár és a Szapolyaiak*. = *Németh Péter emlékkönyve* (a továbbiakban Horváth: *Szatmár és a Szapolyaiak*) 346–347.

a királyságnak, akik Mátyás legfontosabb bizalmasai, később katonabárái közé tartoztak. Ennélfogva nem zárható ki, hogy a köztük már bizonyított s részben feltételezhető rokon és személyes kapcsolatok kiemelt szerepet játszottak egymás udvari pályájának előmozdításakor.

Utóbbira akad ugyanis példánk. Ha Drágfi működését vizsgáljuk – erről még bőven lesz szó – kancelláriai jegyzetekben való feltűnései rendre udvari ifjak, lovagok, királyi bizalmasok ügyeivel összefüggésben maradt ránk. Abból sem sok. Épp ezért különös jelentőséget érdemes és lehet tulajdonítani annak, hogy a Kinizsi Pál és Magyar Balázs közötti adopcios oklevél kancelláriai jegyzetében épp Drágfi Bertalan tűnik fel.⁵⁸ Szintén a „véletlenek” sorát szaporítja az is, hogy Kinizsi Pálnak Mátyás környezetében való első feltűnése – történetesen itt is egy kancelláriai jegyzetről van szó – Drágfiéval azonos esztendőből és azonos esemény, az erdélyi hadjárat kapcsán, 1467-ből maradt az utókorra.⁵⁹ Őket csak Bátori István néhány esztendővel korábbi kamaramesteri kinevezése előzte meg.

A „párhuzamos életrajzok” igazán akkor lennének teljesekek, ha báróvá válásukat is egyszerre dokumentálhatnánk. Erre azonban nincs mód, ami a fentebb elmondottak értékét jótányit sem csökkenti, hiszen a bárói kinevezés alkalmasint a politika alakulásától, országgyűlések vagy hadjáratok idejétől, de akár még a biológia szeszélyétől is függhetett, értve utóbbin egy-egy aktív tisztségviselő halálát. Mátyás uralkodásának első évtizedétől azután ezek a bizalmasok rendre feltűntek a hatalom csúcsának közelében is. Kicsit előreszaladva: 1468-tól Drágfi lovászmesterként szerepel. 1471 nyarán a regensburgi birodalmi gyűlésre utazott Rozgonyi János országbíró váratlan halálát követően a királynak utódra volt szüksége e nagy tekintélyt jelentő, bár kevés érdemi hatalommal járó bárói tisztségben. Az utód kinevezésére a Vitéz-féle lázadás után megrendezett szeptemberi budai országgyűlésen kerítették sort, ekkortól lett 1493. évi haláláig Bátori István a királyság országbírája. A sort Kinizsi zárta, aki ugyan utolsó lett báró, de nem akármilyen kárpótlást kapott. Mátyás személyére szabva hozta létre 1479-ben a korábbi temesi ispáni tisztség – a török elleni védelmi vonal egyik legfőbb eleme – utódját, az Alsó Részek főkapitányságát, s ugyanekkor lett Bátori egyben erdélyi vajda is. Anélkül, hogy túlzott hangsúlyt helyeznénk e tényekre, a kapcsolatrendszer működése, valamint a király és uralkodása kezdetétől őt szolgáló katonáinak a hatalom legmagasabb szintjére „szivárgása” tanulságos momentuma a Mátyás-kornak. Ahogyan az országgyűlések számának csökkenése, a klasszikus „régik” bárói családok tagjainak inkább formális, másodrendű tisztségekbe csúsítása és a fentebb elősorolt személyek hatalomba való emelése ugyancsak az 1470–90

⁵⁸ A részleteket és a forráshivatkozásokat lásd a későbbiekben.

⁵⁹ Ub VI. 362–363.

közötti két évtized sajátossága. Alighanem e személyek politikai szerepe és a király egyre inkább rájuk, e „klubra”, mintsem a szélesebb főúri, nemesi közösségre támaszkodása adhat magyarázatot arra, hogy halála (1490) után miért is tartották Mátyás kormányzatát „káros újításokkal” telinek. A korszak törvényeinek kritikai kiadása nyomán ismert 23 országgyűlés⁶⁰ időpontjainak megoszlása több mint tanulságos. Az 1470-es évek közepéig ugyanis több-kevesebb rendszerességgel került rájuk sor, míg ezután egyre jobban látszik a „ritkulás”. Különösen fontos pont az 1485/86 fordulóján elkészült úgynevezett Nagy Törvénykönyv, amelyet a király haláláig nem követett „klasszikus”, a közügyeket és az esetleges sérelmeket rendezni hivatott végzéseket megalkotó országgyűlés. Kizárólag a legfontosabb kérdékről: a rendkívüli hadiadó megszavazásáról esett ezeken szó. Épp emiatt számuk a kritikai kiadásban szereplőkénél bizonyíthatóan nagyobb volt. Erre látunk majd példát Drágfi 1488. évi működése során. Az így ritkábbá és „egycélúvá” váló országgyűlések természetesen magukkal hozták, hogy a kormányzás még a korábbiaknál is jobban a királytól és a személye körüli kis számú hatalmi szereplők kizárólagos akaratától függjön. Nos ennek a „klubnak” lett tagja alighanem a kezdetek kezdetén Drágfi Miklós fia Bertalan, így életútjának feltárása a család történetén messze túlmutató tanulságokkal szolgálhat a korszak megismerésében.

Főszerepben a politika

Születésének időpontját meglehetősen pontosan ismerjük. Fia, Drágfi János magyar nyelvű végrendeletéhez fűzött utólagos, de 1545-nél aligha későbbi feljegyzés szerint 1501. évi halálakor Bertalan 54 esztendő volt, eszerint leghamarabb 1447-ben születhetett.⁶¹ Első okleveles feltűnése is épp erre az esztendőre esik, amikor apjával, Miklóssal együtt fordul elő birtokügyben,⁶² tehát Hunyadi Mátyás trónra kerülésekor alig múlt tízesztendő, ami pályafutásának viszonylag kései, 1467 tájától megfogható kezdetére is magyarázatot ad.

⁶⁰ *Decreta Regni Hungariae 1458–1490*. Francisci Döry collectionem manuscriptam additamentis auxerunt, commentariis notisque illustraverunt Georgius Bónis, Geisa Érszegi, Susanna Teke. Bp. 1989. (a továbbiakban *Decreta 1458–1490*), passim.

⁶¹ *1501 eztendheoben hogy yrnanak Drađffy Berthalan erdely wajda ez wylagbol ky molth zenth Demeter napyan ewthwen negy ezthendeig elth*, lásd Terdik Szilveszter: *Károlyi Sándor építkezései az erdődi várban*. Satu Mare. Studii și comunicări. Seria arheologie. XXIII–XXIV(2006–2007). Vol. I. Satu Mare 2008 (a továbbiakban Terdik: *Erdőd*) 251.

⁶² DL 15535.

Minekutána arról le kell tennünk, hogy az egykori Drágfi levéltár mára részben megsemmisült vagy szétszóródott töredékeiből⁶³ kellő mennyiségű közvetlen információt szerezhettünk, maradnak a jól bevált közvetlen, de a politikában, udvarban meglévő befolyást meglehetősen jól illusztráló adatsorok. Drágfi Miklós és fia esetében leginkább két terület vizsgálatba való bevonása jelent újdonságot a család kutatója számára: a viselt megyésispánságok és a királyi okleveleken található kancelláriai jegyzetekben való előfordulások. Ragaszkodván valamelyest az időrendhez, először a megyésispánságokra érdemes figyelniük.

Emlékezzünk, Drágfi Miklós 1458-at megelőzően sem volt ismeretlen a királyi udvarban, s a jelek szerint ez később is így maradt. 1462-ben egy királyi oltalmazásra történő felszólításkor Szapolyai Imre kincstartóval, Csáki Ferencsel, Bátori Andrással, Keszi Balázs munkácsi várnaggyal, Pöstyéni Mihály máramarosi kamarással és Dolhai Ambrussal együtt Drágfi Miklós és Mihály is a címzettek között fordul elő, mint az északkeleti régió tekintélyes birtokosa, a királyi akarat kiszemelt végrehajtója.⁶⁴ A folyamatos tekintélynövekedés és a földrajzilag jól koncentrállódó birtokállomány az udvarban megszerzett kapcsolatokkal együtt szinte már predesztinálta a Drágfiakat, hogy valamelyik birtokaiktól érintett megye élén ispánként tűnjenek fel. A szóba jövő megyék sora nem hosszú, birtokaik fekvéséből adódóan Szatmárról, Krasznáról és Középszolnokról kell megemlékeznünk. Minekutána Középszolnok megye három váruadalmából (Aranyos [korszakunkban rom], Hadad és Kővár) a legnagyobb, a Kővárvidék néven később önálló kerületté alakuló⁶⁵ kővári volt a család régi birtoka, nem okoz meglepetést, hogy ennek élén jelenik meg Drágfi Miklós 1459/60-ban, ám tisztségét csak rövid ideig, 1462 elejéig, Dengelegi Pongrác János erdélyi vajdai kinevezéséig tarthatta meg.⁶⁶ Ennek oka azonban nem a királyi bizalom megingása, hanem egy kormányzati változtatás volt: Mátyás

⁶³ A család egykor bizonyosan egy helyütt lévő irathagyatéka (amit Drágfi János fentebb idézett végrendelete szerint az erdői várban őriztek) az évszázadok során több irányba szóródott szét. A báró Mednyánszky család beckói levéltárának részben Nyitrainvánkára, részben pedig Trencsénbe került töredékeibe, majd innen a nagyszombati Szent Adalbert Egyesület iratai közé éppúgy jutott okleveleik közül, ahogyan a Magyar Kamara Levéltárába is. Vö. Rábik: *Oklevelek 10–11*; Herzog József: *A magyar kamarai levéltár története. I. (Előzmények és szervezés)*. Ltközl VI(1928). 24.

⁶⁴ Mathias, Dei gracia rex Hungarie, Dalmacie, Croacie etc. fidelibus nostris magnificis et egregiis, magnifico de Zapolya (sic) thesaurario nostrorum regalium magistro ac Francisco de Chaak et Andree de Bathor, necnon Nicolao et Michaeli Draghfy de Belthek, Blasio litterato de Kezy, castellano de Mwkach (sic), item Michaeli de Bestyen camerario Maromarsiensi, Ambrosio de Dolha, salutem et gratiam (DL 38341).

⁶⁵ Kialakulására és középkori történetére: Szentgyörgyi: *Kővár* 16–22.

⁶⁶ W. Kovács: *Középszolnok és Kraszna* 63. – S bár Pongrác János csak március 4-től ismeretes mint Középszolnok megye ispánja, ám vajdai és székely ispáni (s gyaníthatóan vele egyetemben ispáni) kinevezésére némileg korábban került sor. Vajdaként és székely ispánként már

Középszolnok irányítását egy időre ismét összekötötte az erdélyi vajdai tisztséggel, amivel voltaképpen visszatért az 1446 előtti állapotokhoz, amikor a megye ispánságát a mindenkori erdélyi vajda töltötte be.⁶⁷ Ezzel a lépéssel Miklós ugyan elveszítette az ispánsággal járó tekintélyt és persze jövedelmet is, de szerepe – még ha csak töredékes adatokból következtethetünk is erre – nem csökkent a politikai szereplők között. Néhány esztendővel később ugyanis a szomszédos Szatmár élén látjuk viszont, szokatlan körülmények között. A feltűnés dátuma ugyanis meglehetősen beszédes: 1468 februárja. Ezt csak tetézi, hogy egymagában álló ispáni említéssel van dolgunk.⁶⁸ A helyzet alighanem magyarázatra szorul, mármint az egyszeri előfordulás kérdése egy ilyen viszonylag jól adatolt korszakban.

Ennek előtte ugyanis Szatmár ispánja 1463-ban majdnem biztosan,⁶⁹ azután pedig nagy valószínűséggel a Szatmár és Németi városokat megszerző királyi kedvenc, a nagy hatalmú és ugyancsak a Mátyás korban gyors karriert befutó Szapolyai Imre volt.⁷⁰ Szapolyai azonban néhány esztendő múltán váratlanul elhibázott lépésre szánta el magát: ideig-óráig aktív támogatója volt az 1467. évi ún. erdélyi lázadásnak.⁷¹ Emiatt, noha csak későbbi oklevelek alapján tudunk visszakövetkeztetni az eseményekre, hirtelenjében kegyvesztett lett Mátyásnál. A harag azonban nem tartott sokáig. A fiatal király és az általa felemelt, a lázadásból hamar kihátráló kegyence közt a megegyezésre legkésőbb 1468 februárjában, a király Erdély felől Budára vezető útján, Váradon, Debrecenben vagy Nádudvaron került sor.⁷² Ezekre az eseményekre tekintettel Drágfi Miklós szatmári ispánsága máris magyarázhatóvá válik. E sorok írójának véleménye szerint ugyanis arról van szó, hogy az 1467 őszen a lázadás leverése céljából a Buda–Debrecen–Várad útvonalon Erdélybe igyekvő uralkodó a vele tartó

február 9-én is előfordul királyi oklevél kancelláriai jegyzetében (W. Kovács: *Archondologia voievozilor* 240).

⁶⁷ Engel: *Archontológia* I. 200.

⁶⁸ Szatmár vm okl 33.

⁶⁹ Szatmár vm okl 33.

⁷⁰ Horváth: *Szatmár és a Szapolyaiak* 352–353.

⁷¹ Nógrády Árpád: *A lázadás ára*. EM LXVII(2005). 3–4. sz. 132. – Jó bizonyítéka érintett-ségüknek, hogy az erdélyi familiárisaik közé tartozó Farnasi Veres Benedek az események egyik fontos szereplője, tevékeny alakítója volt, lásd Jakó Zsigmond: *A Farnasi Veres család (Az 1467. évi erdélyi lázadás kutatásához)*. = *Emlékkönyv Imreh István születésének nyolcvanadik évfordulójára*. Szerk. Kiss András, Kovács Kiss Gyöngy, Pozsony Ferenc. Kvár 1999. 188. Sőt Benedekről tudható az is, hogy szolgálatát Hunyadi János alatt kezdte, így az ugyancsak Hunyadi familiájából kiemelkedő Szapolyai Imrével meglévő kapcsolata ekkor már évtizedes múltra tekinthetett vissza. DL 30205.

⁷² Horváth Richárd: *Itineraria regis Matthiae Corvini et reginae Beatricis de Aragonia (1458–[1476]–1490)*. Bp. 2011. (História könyvtár. Kronológiák, adattárak 12. – Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 2. – A továbbiakban Horváth: *Itineraria regis Matthiae*). 85.

– vagy Szatmár táján őt beváró – Miklóst automatikusan nevezte ki megyésispánná. Ennek oka az lehetett, hogy az akkor (1467 augusztusában–szeptemberében) még hűtlennek ismert Szapolyait megfosztotta az ispáni méltóságtól. Ezért lehet a következő év februárjában Miklós még szatmári ispán, hisz a békekötésre épp ezekben a napokban került sor. Ráadásul béke ide vagy oda, Mátyás Szapolyai Imrét nem helyezte vissza az ispánságba, arra a másik általa igencsak kedvelt s épp a környéken birtokos család, az ecsedi Bátoriak egyik tagját, Andrást nevezte ki.⁷³

Miklós működésénél maradva szólnunk kell még arról is, hogy, datálatlan oklevélből ugyan, de tudjuk, ezen évek valamelyikében ő volt Ugocsa megye ispánja.⁷⁴ Tény, az ugocsai ispánok sora erősen hiányos, egészen pontosan 1456–1492 között egynek sem ismerjük a nevét, csak alispánjaik említései maradtak korunkra.⁷⁵ S bár korszakunkban elő-előfordulnak meglepő familiárisi vagy épp az arról való ismereteinkkel merőben ellentétes adatok, még mindig a legkézenfekvőbb eljárás ispán „hiányakor” az alispánok személyi kapcsolatrendszerének a feltérképezése, így kísérelve meg az ispán személyének vagy legalább családjának meghatározását. Ebből kiindulva, az 1460-as évekből ismert tizenöt alispánt áttekintve mindössze kettővel kapcsolatban vannak érdemi adataink. Őri Dacsó László (1459-ben alispán) közeli rokona, talán testvére, György volt 1465-ben Nyaláb várának várnagya, így a család Perényi-familiárisként azonosítható.⁷⁶ A kevéssel utána feltűnő Sásvári Miklósról (1462-ben alispán) pedig egy Szapolyai Imre által írt levél árulja el, hogy a Bátoriak embere volt, ugyancsak 1462-ben.⁷⁷ E két információ ismeretében némi bizonytalansággal ugyan, de 1459–1462 közé szűkíthetjük Miklós ugocsai – ugyancsak rövid – ispáni működését, amihez támaszként járul a szintén 1460-ra és az azutáni egy-két esztendőre datálható Középszolnoki ispánsága.⁷⁸ Ha pedig a fentebb előadottak kiállják az idő próbáját, aligha gondolhatunk mást, mint hogy Miklós ispánságait alkalmi, ideiglenes esetnek értékeljük; pontosan azt, hogy, 1467/68 fordulóján kifejezetten mint a királyi hadjáratban részt vevő, uralkodói megbízott teljesítette ura „foglalási” parancsát. Rövid működését követően azonban – bizonyosan nem függetlenül kora előrehaladtától és fia pályájának felívelésétől – Miklós, még ha végleg nem is tűnik el látókörünkől, egyre visszavonultabban élhette életét. Utolsó budai feltűnését 1470-ből ismerjük, amikor a Dunántúlon birtokos Gersei

⁷³ Szatmár vm okl 33.

⁷⁴ W. Kovács: *Középszolnok és Kraszna* 63. – Nicolaus filius condam Dragh de Belthewk comes comitatum Wgocz et Zolnok mediocris (DL 56560).

⁷⁵ Ugocsa vm okl 19–20.

⁷⁶ DF 249018.

⁷⁷ Horváth: *Szatmár és a Szapolyaiak* 355.

⁷⁸ W. Kovács: *Középszolnok és Kraszna* 63.

Pető Miklós udvari lovag nyerte adományul a Sárfőiek hűtlenség miatt koronára háramlott elfekvősegeit egy Budán, április 3-án kelt oklevélben. Az adománylevél kancelláriai jegyzetének (amelyek jelentőségéről alább bővebben lesz szó) tanúsága szerint az ügyben Drágfi Miklós járt el, így az udvari jelenlétének bizonyítéka.⁷⁹ Itteni megjelenésén kívül mindössze két további feltűnéséről maradt forrásunk. Még 1466 márciusából való az az oklevél, amely szerint egyik birtokuk ügyében Miklós személyesen jelent meg Pálóci László országbíró ítélőszéke előtt.⁸⁰ A második oklevelet pedig még csak pontosabb időponthoz sem tudjuk kapcsolni. Írásképe alapján bizonyosan Mátyás-kori, de ennél precízebb keltezés nem lehetséges. Tartalma meglehetősen csekély kapaszkodót nyújt. Drágfi Miklós leveléről van szó, amit Fábíán leleszi *protonotarius*nak írt egy birtoklevél küldése tárgyában. A levél kelethelye az Ecsed melletti Fábíánháza (ami egyébiránt Bátori birtok volt), vélhetőleg Miklós egyik utazásának alkalmi állomása szatmári birtokai felé vagy onnan távozóban.⁸¹ Ugyancsak ebbe a képbe illeszkednek Miklós fentebb tárgyalt, alkalmi ispánságai. Az idősebb Drágfi tehát az 1440-es évektől fogva folyamatosan kapcsolatban állt a magyar királyi udvarral, ottani megjelenésével időről időre számolnunk kell, még ha a politikai események alakulására érdemben nem is volt befolyása. Ezzel szemben gyökeresen más megítélés alá esnek fia tisztségei és működése.

Bertalan első királyi szolgálata – későbbi pályafutása ismeretében kissé talán meglepő módon – nem a katonai feladatokhoz, mint inkább az udvartartás gyakorlatiasabb részéhez kapcsolta. Tudomásunk szerint a királyi konyha vezetője, az uralkodói étkeztetést biztosító „házipénztár” kezelője, magyarul sáfár lett. A későbbi katonai-bárói pályafutás tekintetében megmosolyogni való a tisztség még a kései kutató számára is, ha nem kellene tekintetbe venni az uralkodó alighanem már ekkor is bizalmatlan személyiségét. Mátyás uralkodása során az esztendők haladtával minden jel szerint egyre kevesebb hívében bízott meg, így a király aligha tett meg akárkit konyhája vezetőjévé. Persze ezek feltételezések. Ami a forrásokat illeti, Bertalan sáfárságáról mindössze egyetlen híradásunk van. Ez Bonfinitól származik, aki az 1467. évi erdélyi lázadást követő moldvai hadjárat egyik epizódjának leírásakor tesz említést róla e minőségében. Mátyás a hadműveletek során elérte Moldvabánya (Baia) városát, s ekkor egy hírnök érkezett hozzá, aki a közelgő moldvai támadásról számol be. Mátyás hitt is neki, meg nem is, ezért elrendelte őrizetét, s meghagyta Drágfi Bertalan

⁷⁹ ad relationem Nicolai Dragfy (DL 93419).

⁸⁰ PerényiLt 516. sz.

⁸¹ DF 285042.

sáfárjának, hogy a rabot tisztességes ellátásban részesítse.⁸² Az elmondottak alapján napnál is világosabb, hogy Bertalanról feltehető: elejétől végéig részese volt a király 1467 augusztusától 1468 februárjáig tartó, az erdélyi lázadást elfojtani hivatott utazásának és moldvai hadjáratának egyaránt, ahol a rokonságába tartozó és hasonlóképp Mátyás bizalmasának számító Bátor István későbbi országbíró és erdélyi vajda is megjelent.⁸³

Látható tehát, Bertalan jól „sáfárkodott” a királyi bizalommal, s ez meg is hozta gyümölcsét. Alighogy serege elhagyta Erdély területét, de még a budai érkezést megelőzően – meglehet Nádudvaron vagy Debrecenben, a Szapolyaiakkal való megegyezést követően –, Mátyás konyhája addigi felelősét bárói méltósággal jutalmazta, pohárnokmesterévé nevezte ki.⁸⁴ A lázadás leverése és a bizonytalan kimenetelű moldvabányai csatát követően minden bizonnyal érdemi politikai erősödést elkönnyvelő Mátyás király megelégtelt a pohárnok- és lovászmesterek körében – egyébiránt általa, még ha politikai kényszerűségből létrehozott s máig nem magyarázott – ellentmondásos tisztségviselési helyzetet.⁸⁵ Ennek a „rendezésnek” lett része Drágfi Bertalan. Az 1468-as év elején ugyanis a pohárnokmesterségben ő, míg a lovászmesterségben Perényi István tűnt fel.⁸⁶ Az előléptetés célja kettős volt. Egyrészt véget vetett az udvari tisztségek körében oly zavaros gyakori változásoknak, persze a király bizalmasaival betöltve azokat. Másrészt Bertalan sáfárként már bizonyos udvari tartózkodás mellé ehhez szükséges jövedelmet kapott. Első pohárnokmestersége 1474 tavaszáig tartott, s „leváltása” háttérben is a király katonai megfontolásai állhattak, de erről még lesz szó.

Az erdélyi hadjárat sikerei, a sáfári működés és a frissen elnyert bárói méltóság lehetővé tették, hogy birtokai számára kedvezményeket szerezzen, alkalomadtán pedig azok számát növelje. 1468 tavaszáról az előbbire találunk példát, amikor Mátyás ez esztendő áprilisának 11-én Pozsonyból adott Bertalannak két, minden évben megrendezendő vásár tartására vonatkozó engedélyt. Eszerint a Szilágy megyei Cseh birtokán Szent Barnabás apostol (június 11.) és Lukács evangélista (október 18.) ünnepén

⁸² Rex hominem asservari et Drach Bertholdum ea tempestate dispensatorem suum, equitem fortissimum et ad gerenda bella natum convivas bene tractare iussit. Lásd Bonfini. Tom. IV. pars I. IV-I-211.

⁸³ Horváth–Neumann: *Bátor István* 22–23.

⁸⁴ A király utazására lásd Horváth: *Itineraria regis Matthiae* 85. – Emlékezzünk: Drágfi Miklós épp ezekben a napokban volt időlegesen Szatmár megye ispánja, tehát apa és fia hirtelenjében egyszerre nyertek királyi kinevezést, és ami fontosabb számunkra: mindketten részesei lehettek a lázadás leverésének és az azt követő hadjáratnak.

⁸⁵ 1458–1464 között hat asztalnokmestert, nyolc pohárnokmestert és kilenc lovászmestert ismerünk.

⁸⁶ Drágfira Rábik: *Oklevelek* 142–143. – Perényire lásd Stephanus Katona: *Historia critica regum Hungariae stirpis mixtae*. Tomulus VIII. Ordine XV. Colotzae 1792. 260–261.

tarthattak sokadalmat, ami új bevételeket jelentett a településnek és birto-
kosának egyaránt.⁸⁷ Oklevelünk azonban Bertalan katonai működés;nek
megismeréséhez is segítő kezet nyújt. Minekutána a kelethely: Pozsony és
a dátum, április 11-e történetesen a király hollétével egyezik – Mátyás ek-
kor vonult fel első morvaországi hadjáratára⁸⁸ –, aligha elégedhetünk meg
annak feltevésével, hogy véletlen egybeesésről van szó. Bertalanról mind-
járt látjuk, hogy a hadjárat végén is a királlyal utazott, így bizonyítható,
hogy részese volt a Csehország elleni első uralkodói hadjáratnak.

1468 szeptemberében ugyanis Mátyás a hadjáratából Buda felé halad-
ván Pozsonyban bő hónapos pihenőt, egyben országgyűlést tartott.⁸⁹ Az
ezzel kapcsolatosan korunkra maradt hitelesítő, aláíró – tehát a jelenlé-
tet igazoló – névsorban Bertalant ugyan hiába keressük.⁹⁰ Ám e napokból,
14-ről ismert egy királyi oklevél, amelyben az uralkodó Upori László ud-
vari lovag Abara nevű (Zemplén m.) birtokán hetivásár és sokadalom tar-
tását engedélyezi. Az irat rendelkezik kancelláriai jegyzettel, amely szerint
az ügyben Drágfi Bertalan járt el.⁹¹ (E jegyzetek lényege abban állt, hogy a
király vagy a királyi tanács döntését az abban foglalt személy közvetítette
a kancellária számára, és sokszor a tanácsban is maga vetette fel azt, így
alkalmazásával a felelősségi viszonyok utólagos vita esetén könnyen tisztá-
zhatóak voltak.⁹²) Nos ebből a csehországi Drágfi-jelenléten túl arra is
fény derül, hogy Bertalannak alighanem az udvari lovagokkal összefüggő
ügyekre lehetett befolyása.

Voltak azonban alkalmak – királyi hadjárat idején –, amikor Bertalan a
rendelkezésre álló adatok alapján időlegesen távol volt a királytól. Legjobb
példánk erre az 1470. április 19-én Budán Drágfi Bertalan és az ugyan-
csak várbirtokos Szomszédvári Henning János között létrejött szerződés,
amely szerint a két fél magtalan halála esetére a másikat örökösének je-
löli ki.⁹³ Első látásra meglepőnek tűnik az egyezés, mivel mind a Drágfi,
mind a Szomszédvári család megélte a 16. századot is, így egy ilyesfajta
megállapodásnak érdemi jelentősége aligha lehetett. Rápillantva a Szom-
szédváriak leszármazási táblájára, rögvest világossá válik, hogy 1470-ben
Henning János még nőtlen volt, azaz törvényes utódokra reménye sem le-
hetett, egyetlen fivére pedig ekkor már nem élt. Ezen tény ismeretében
már jobban érthető Bertalan „szemfülessége”. Abban bízva, hogy Henning

⁸⁷ DF 252615.

⁸⁸ Horváth: *Itineraria regis Matthiae* 87.

⁸⁹ Uo. 87.

⁹⁰ *Decreta 1458–1490.* 179–181.

⁹¹ ad relationem Bartholomei Dragfy pincernarum regalium magistri (DL 16706).

⁹² A témáról összefoglalóan Szilágyi Loránd: *A magyar királyi kancellária szerepe az államkor-
mányzatban 1458–1526.* Bp. 1930, passim.

⁹³ Részleges kiadása Rábik: *Oklevelek 144–145.* Ép átirata: DL 16997.

János – aki tekintélyes várbirtokosként, Bertalan apjának mintájára, alkalmasint az udvarban is megfordulhatott – gyermektelen is marad, egy szerződéssel látta megszerezhetőnek a család Zágráb megyei váruradalmát. Nem tudhatta, hogy az 1480-as évek elejére Henning János megházasodik, s Szomszédvárat e kései házasságából származó gyermekei öröklik meg.⁹⁴ Legyen ismétlésnek látszó a kijelentés, ismét kettős eredménye van az oklevél ismeretének. Egyrészt bizonyítja, hogy Bertalan Mátyás király távollétében lépett egyezsége Henning Jánossal, hiszen személyesen jelentek meg a budai hiteleshely előtt.⁹⁵ A másik szempont azonban fontosabb. Drágfi Bertalan a jelek szerint elégséges kapcsolatokkal rendelkezett, és elég „erősnek” érezhette magát ahhoz, hogy egy Szatmártól, Középszolnoktól távoli, vele hozzátvetőlegesen hasonló birtoknagysággal rendelkező várbirtokos családdal örökösödési szerződésre lépjen.⁹⁶ Ráadásul a Henningeket máshonnan, mint a királyi udvarból nem ismerhette, hisz azok családjá törzsbirtokaitól rendkívül távol voltak birtokosok.

Birtokok, udvari bejárás, családi-örökösödési kapcsolatok – már önmagukban is jelzésértékkel bírnak Bertalan szerepét, befolyását illetően. Mátyás trónra kerülését követően viszont a család már arra is elérkezettnek láthatta az időt, hogy Budán is megvesse a lábát. 1479-től ugyanis oklevelek sora igazolja, hogy a bélteki Drágfiak Buda városának legfontosabb pontján, a Szent György téren (a mai Dísz tér északi kiszögellése táján) saját házzal rendelkeztek.⁹⁷ Két megfontolás alapján viszont arra gyanakodhatunk, hogy házszerezésük jóval korábbi, mint azt az oklevelek sugallják. Az egyik ok, amiért ez elképzelhető, Bertalan apjának, Miklósnak fentebb idézett többszöri budai jelenléte. Mert bár lett légyen bármilyen tekintélyes a 15. század közepi Drágfi birtokvagyon, a budai tartózkodások – különösen ha azokat az udvarhoz való indokolt közelség, a folyamatos jelenlét demonstrációja indokolta – tetemes költségeket jelenthettek az utazónak. Épp ennek elkerülése motiválta a király környezetében bármily csekély feladatot is ellátó családok, de éppen úgy a megkerülhetetlen bárói családok tagjait, hogy Budán házat, míg a királyi városhoz közel kisebb birtokot szerezzenek, hogy udvarbeli tartózkodásuk könnyen kivitelezhetővé, városbeli házuk pedig elláthatóvá váljon. Ez a korántsem csak Magyar-

⁹⁴ Engel: *Genealógia*, Henning (szomszédvári).

⁹⁵ A budai káptalan előtt kelt oklevél elmondja, hogy a felek nem ügyvédek útján, hanem *coram nobis personaliter constituti* jelentek meg előttük. Rábik: *Oklevelek* 144. – Ugyanezekben a napokban Mátyás már Trencsénben volt, Morvaországba menet (Horváth: *Itineraria regis Matthiae* 91).

⁹⁶ Sokatmondó azonban, s bizonyos óvatosságot vagy Bertalan lehetőségeinek korlátait jelentheti, hogy a megegyezéshez Mátyás konszenzusát csak lényegesen később, hatalma és a királyra gyakorolt befolyása „csúcsán,” 1478-ban tudta megszerezni. DL 16997.

⁹⁷ Végh András: *Buda város középkori helyrajza*. I. Bp. 2006. (Monumenta Historica Budapestinsia XV. – A továbbiakban Végh: *Buda város*) 178.

országban előforduló gyakorlat ugyanakkor mintegy társadalomtörténeti „lakmuszpapírként” mutatja be a politikai elit változását: a Pest és Pilis megyékben forgó birtokok egy jó része ilyen célt szolgált.⁹⁸

Am Miklós rendszeres budai feltűnésein túl legalább ennyit nyom a latban az 1479-nél jóval korábbi házszerezés datálását illetően a Drágfiakat megelőző birtokos személye. Ez pedig 1391. évi és 1400 tájára datálható oklevelek szerint nem volt más, mint kusalyi Jakcs György, Zsigmond király 1398–1401 közötti tárnokmestere.⁹⁹ Utóbbi információ birtokában budai házbirtoklása természetesnek tekinthető. György 1415 táján halt meg, de a Balkfiak és az ekkor még velük osztatlanul birtokló Drágfiak itteni megjelenésével aligha kell még ekkor számolnunk. Ráadásul György fia azonos a korábban már bemutatott Jakcs László dalmát szigeteken tevékenykedő kapitánnyal és későbbi erdélyi vajdával. Ennélfogva Lászlóról inkább feltehetjük, hogy budai házbirtokos volt, mintsem az ekkor befolyással nem rendelkező Drágfi Miklósról. Amint láthattuk, a helyzet az 1450-es évekre változott. Jakcs László 1449-ben halt meg, Miklós pedig épp ezektől az esztendőktől tűnik fel mind gyakrabban királyi megbízások végrehajtójaként. Ugyancsak az évtized végétől bizonyítható, hogy Jakcs László leánya, Afra lett Drágfi Miklós felesége.¹⁰⁰ Ezek után nem kell túlzott vakmerőség annak kimondásához, hogy a budai főtéren álló házat Jakcs László örökségeként, annak leánya kezével szerezték meg a Drágfiak, valamikor az 1450-es évek második felében, végén. Mátyás uralkodása kezdetétől tehát biztosított volt Miklós (és persze Bertalan) budai jelenlétének „technikai háttere”, ami egyidejűleg társadalmi-politikai helyzetük szimbolikus megnyilvánulása is volt.¹⁰¹

Még mindig Drágfi Bertalan politikai megerősödésénél maradva az elkövetkezőkben ennek igazi kiteljesedéséről lesz szó. A történeti szakirodalomból értesülhetünk arról, hogy a Drágfiak – egészen a kései Anjou-kortól kezdődően – igényt formáltak az Ugocsa megyében fekvő Nyaláb várára. Az 1378. évi nyalábi adománylevelél ismeretében, mely ugyanazon a napon kelt Bertalan felmenői számára, mint a kővári, akár jogosnak is tekinthetnénk igényüket.¹⁰² Am a figyelmesebb kutatás mára világossá tette, hogy a nyalábi adománylevelél esetében koholmánnyal van dolgunk, s a várat a

⁹⁸ A jelenségre: Tringli: *Pest megye* 94–95.

⁹⁹ Végh: *Buda város* I. 178. – György tisztségére: Engel: *Archontológia* I. 39.

¹⁰⁰ Engel: *Genealógia*, Jakcs(i) (kusalyi)

¹⁰¹ Az épület még 1521-ben is a családé volt. Amikor Kusalyi Jakcs László leányát II. Lajos király fiúsította a családi vagyonban, azok között szerepelt a ház is, melyet Drágfi János birtokolt: [...] necnon alia domo hic Bude in teatro Sancti Georgii martiris constructa, quam nunc magnificus dominus Ioannes Dragffy de Belthewk, nescitur quo iure, teneret [...] DL 28035. Az oklevél ismeretét Hegyi Gézának köszönhetem.

¹⁰² Engel: *Archontológia* I. 377; DL 26566.

Drágfiak jog szerint sohasem tartották örökbirtokként a kezükben, amint azt Bertalan állította.¹⁰³ A magyar középkor történetében persze nem egyedülálló eset, hogy egy birtokos vélt vagy valós jogigénye igazolása végett oklevelet hamisít. Itt is erről van szó, de az esetnek ezen túlmutató kettős jelentősége van. A Nyalábért folytatott per egészen 1498-ig húzódott, és a korszak egyik kiemelt ügye volt. Ennél fontosabb számunkra Bertalan szerepe a történetben, lévén hogy példánk politikai súlyának vizsgálatához ugyanolyan értékes adalékokkal szolgál, mint személyiségének megismeréséhez. Legfőbb megválaszolendő kérdésünk tehát, miért pont ekkor döntött Bertalan a per elindításáról.

Merthogy valami tett, az biztos. Történt ugyanis, hogy 1471. július 21-én a leleszi konvent előtt Perényi János, e János fiai: Jób és Gábor, valamint Perényi István és Péter képviselője eltiltotta ecsedi Bátori Andrást, Istvánt, Lászlót, valamint bélteki Drágfi Bertalan az Ugocsa megyei Nyaláb vár elfoglalásától.¹⁰⁴ Ami az előzményeket illeti, nem kell sokat visszalépnünk az időben, hogy ráakadjunk 1471. február 6-ról arra az oklevélre, amelyben Perényi Miklós a maga és fiai (tehát nem az iménti tiltakozásban felsorolt ágak) nevében a Bátori testvéreknek zálogosította el Nyaláb felét elképesztően nagy összegért, 32 000 aranyforintért.¹⁰⁵ A Bátoriak megjelenése Nyaláb ügyében tehát innen magyarázható, amint az is világos, hogy a zálogosításban nem szereplő Perényi ág képviselői joggal tiltakoztak a Bátoriak véleményük szerint jogtalan fellépése ellen. De mit keres az ügyben Drágfi Bertalan? Mai tudomásunk szerint nincs arról adatunk, hogy 1471 előtt bármiféle *valós* jogot szerzett volna a várra vagy az uradalom bármely részére. Ennélfogva a későbbi események ismeretében aligha gyanakodhatunk másra, mint arra, hogy Bertalanban ekkor ötlött fel annak lehetősége, hogy a honorként egykor ősei kezén lévő Nyalábot az épp megrendült helyzetű Perényiektől valamilyen módon megpróbálja elperelni. Ám gondolatmenete megértéséhez szólni kell röviden a Perényiekről.

1471 ugyanis nem véletlenszerű időpont a történetben. Ezen a nyáron indult a Mátyás király uralma elleni legnagyobb szervezkedés, az úgynevezett Vitéz János-féle zendülés. Ma már azt is tudjuk, hogy a király ős végére úrrá lett a helyzeten, és még szeptember közepén, egy budai országgyűlés keretében sikerült összetoboroznia legfőbb híveit. E hívek között találjuk Perényi Istvánt és fiait, s ugyancsak itt lehettek Perényi Jánosék.¹⁰⁶ A családból épp a Nyalábot a Bátoriaknak zálogba vető Miklós hi-

¹⁰³ A vár és az oklevélhamisítás történetének részleteire lásd e kötetben C. Tóth Norbert tanulmányát.

¹⁰⁴ DocBátori 120–121. Kivonata: PerényiLt 545. sz.

¹⁰⁵ DocBátori 118–119. Kivonata: PerényiLt 539. sz.

¹⁰⁶ A kérdésről bővebben Tringli István: *Mátyás király és a Perényiek*. LtKözl LXIII(1992). 184–186.

ányzott, s róla tudott az is, hogy ő volt az, aki a királlyal hónapok óta tartó szembenállása eredményeképpen az országba nyomuló Kázmér lengyel herceg (1458–1484) hadai előtt megnyitotta sztropkói erősségének kapuit.¹⁰⁷ 1471 nyarán tehát mind a Bátoriak (voltaképp jogosan), mind Drágfi Bertalan nem minden alap nélkül gondolhatták azt, hogy Perényi Miklós személyében „emberükre akadtak”. Nyaláb az Anjou-kor kései évtizedeiben honorbirtokként Drág kezén volt – ezt alkalmasint a családi legendárium is tudatosíthatta kései sarjában –, s a bárói méltóságot viselő, a lázadásban ura mellett kitartó Bertalanban megszülethetett a csalfa gondolat: itt az ideje az uradalom megszerzésének. Mátyás-kori feldolgozásunkban ez csak inkább személyiségjegyként fontos momentum, mintsem valós birtokügyletként, hisz utólag jól tudjuk, hogy Nyaláb sohasem lett Drágfi birtok.¹⁰⁸

A fenti csekély eredményekből nem szükséges arra következtetnünk, hogy Bertalan udvarbeli jelentősége báróságát követően csökkent, még ha a rendelkezésünkre álló adatok tükrében igazi arisztokrata kapcsolatrendszerre egyelőre nem is tudott szert tenni. Egyfajta második vonalbeli báró volt. Abban viszont nem történt változás, hogy megszakítás nélkül a király mellett tartózkodott, amikor csak lehetett. E kettősséget illusztrálja 1472. évi két ismert kancelláriai jegyzetben való előfordulása is. Először április 19-én járt el Káta György szabad végrendelezése kapcsán,¹⁰⁹ majd június 4-én indított oklevélkiadási ügyet Magyar Balázs és Kinizsi Pál kölcsönös örökösödési szerződése tárgyában.¹¹⁰ Mindkettő Budán, Mátyás itteni jelenléte alatt kelt, s utóbbi különösképp is értékes bizonyítéka annak, hogy a legfontosabb, frissen bárói méltóságba emelkedett, királyhoz hű családok körében Bertalan otthonosan mozgott.

Az 1472. esztendőnek a fentiekén kívül sokkal nagyobb jelentősége is volt a család történetében: váruradalmaik száma formálisan eggyel növekedett, a Bihar megyei sólyomkőivel. Legalábbis a korábbi információk alapján ezt vélelmezhetjük. Sólyomkő sorsának Mátyás-kori alakulása önmagában is tanulmányt érne meg, oly szövevényes, éppen emiatt néhány mondatban a Drágfiak feltűnése előtti helyzetről is szólnunk kell. Az uradalom 1435-ben birtokelkobzással jutott Zsigmond király kezére, aki azt nyomban kusalyi Jakcs Lászlónak és losonci Bánfi Istvánnak zálogosította el velük szemben fennálló tartozásait törlesztendő, ezért a Zsigmond-kor végétől fogva Sólyomkő a fentebb bőven tárgyalt Batori–Jakcs–Drágfi-

¹⁰⁷ Uo. 186.

¹⁰⁸ A részletekre lásd Neumann Tibor e kötetben olvasható dolgozatát.

¹⁰⁹ de commissione domini regis Bartholomeo Dragffy magistro pincernarum referente (DL 49810).

¹¹⁰ ZOkm XI. 103–107.

rokonság hatalmi „territóriumához” tartozott.¹¹¹ Hosszas zálogolásuk egészen 1456 decemberéig tartott, amikor V. László királytól Vitéz János váradi püspök kapta meg az erősséget.¹¹² Minekutána a zálogosok kártalanításáról ekkor nem esik szó, feltehető, hogy arra nem is került sor. Emiatt indíthatták azt a hosszas pert, amelynek eredményeképpen 1466-ban a püspöknek ítélték az uradalmat, de kötelezték őt a 6750 aranyforint zálogösszeg megfizetésére a Jakcsok és a Bánfiak számára.¹¹³ Hogy a kifizetés valóban megtörtént-e, arról oklevél nem maradt fenn, ám gyanítható, hogy erre nem került sor. Vitéz János ugyanis, akkor már esztergomi érsekként, az 1471. évi Mátyás-ellenes összeesküvés vezéralakja volt, ennél fogva birtokelkobzással sújtották. S minekutána Súlyomkó nem egyházi, hanem Vitéz-magánbirtok volt, joggal gondolhatta az udvar, hogy a lázadás miatt a koronára háramolva alkalmassá vált adományozásra.¹¹⁴ Különösen igaz ez a kijelentés, ha tekintetbe vesszük, hogy a lefoglalt vár birtokosa, Vitéz érsek 1472. augusztus 9-én Esztergomban meghalt.¹¹⁵ Így aztán végleg elhárult minden akadály az adományozás elől. S ekkor kerültek a képbe a Drágfiak. Augusztus 22-én a nyugati határszél felé tartó Mátyás Esztergomban¹¹⁶ kibocsátott oklevelében (ami, s ez Bertalan szerepét illetően értékes adalék, annak lehet igazolása, hogy maga is a városban tartózkodott) az uradalomban lévő királyi jogot Bertalanra ruházta át.¹¹⁷ S hogy pontosan miért éppen a Drágfiak és miért éppen Súlyomkó? Véleményem szerint a pusztai földrajzi indoklás is elegendő lehetne (a Drágfi javak jobbára a szatmári–középszolnoki régióban feküdtek), ám ennél több indíték is akad. Emlékezzünk: a Súlyomkót korábban zálogbirtokosként tartó Jakcsok és a Drágfiak rokonságban álltak, s erős a gyanúnk, hogy Vitéz János bukásakor még sok arannyal lehetett adósa a Jakcsoknak. Így az sem zárható ki, hogy a rokonságban álló családok – alkalmasint az épp ekkor országbíróvá emelt Bátor István hathatós támogatásával – együtt érték el, hogy Súlyomkó Drágfi birtok legyen. Talán abban reménykedtek, hogy tőlük hamarabb viszontláthatják elmaradt jussukat, mint a nagy hatalmú

¹¹¹ Engel: *Archontológia* I. 414.

¹¹² Uo. 414. – DL 88433.

¹¹³ DL 88433.

¹¹⁴ Az érseki és a Vitéz-vagyon lefoglalására 1471 végéig sor került. Erre, azaz a királyi fennhatóságra, utalhat, hogy a király 1472 májusában utasítást küldött az eredetileg érseki birtoknak számító Drégely vár várnagyainak. DF 268933.

¹¹⁵ Hegedűs András: *Vitéz IV. János. = Esztergomi érsekek 1001–2003*. Szerk. Beke Margit. Bp. 2003. 214.

¹¹⁶ A király az érsek halála után egy héttel, már 16-án Esztergomba érkezett (Horváth: *Itineraria regis Matthiae* 96). A korabeli hírterjedési és utazási sebességeket figyelembe véve nehéz szabadulni attól az érzéstől, hogy a lázadás ellenére Mátyás megbocsátott – legalábbis halálában – egykori nevelőjének, s Vitéz temetésére érkezett az érseki székvárosba.

¹¹⁷ DL 88531.

főpaptól. Ráadásul a puszta feltételezésen kívül halovány nyomok is ezt a megoldást látszanak megerősíteni.

Maga a sólyomkői adományozás sem mentes ugyanis szokatlan körülményektől. Láttuk, 1472 nyarán királyi jogról esik szó, tehát jó eséllyel feltehetjük, hogy Bertalan vagy egyik rokona korábbról eredeztetheti sólyomkői jogait. Ennek igazolását nem kell sokáig keresnünk. 1466 márciusában ugyanis Drágfi egy panaszleveléből arról értesülhetünk, hogy bár fogott bírók közbejöttével létrejött megállapodás keretében Sólyomkő várát és Micske városát, valamint azok tartozékait átvette Bánfi Györgytől és testvéreitől, György azonban ennek ellenére az uradalom területén hatalmaskodást követett el, és összesen 600 aranyforintnyi kárt okozott.¹¹⁸ Eszerint tehát Sólyomkő már 1466-ot megelőzően – a Bánfiak részéről legalábbis – a Drágfiak kezébe ment át, gyaníthatjuk először csak a zálogjoguk megváltásával, amit aztán királyi megerősítésnek kellett követnie, minthogy az 1466. évi oklevélben már örökjogról esik szó. S ha további előzmények után kívánunk nézni, a főntebb oly sokszor említett rokoni szálak segíthetnek a megoldásban. Láthattuk ugyanis, hogy 1458/59 táján Bertalan apja, Miklós feleségül vette a Sólyomkőben zálogbirtokos kusalyi Jakcsok egyik leányát, Eufémiát. Nem ez a házasság volt az első eset korszakunkban, amikor a fiatal férj felesége családjának birtokaiból kapott/szerzett részeket. A Jakcsok tisztaban lehettek Miklós és fia udvari kapcsolataival, így nem lehetetlen, hogy maguk adták át Sólyomkő zálogos részét az új családtagnak: pereskedjen tovább ő Vitéz Jánossal, s jusson megállapodásra ő a losonci Bánfiakkal. A jelek szerint ebbéli elképzelésük vált valósággá 1466-ot megelőzően. Az már aligha rajtuk múltott, hogy az 1470-es évek végére a Bánfiak és a Drágfiak között a vár ügyében igencsak elmérgesedett a helyzet.

Birtokszerzés és politikai súly kapcsolatának tekintetében ugyancsak ezekből az évekből tanulságos további esettel rendelkezünk. Történt ugyanis, hogy 1470-ben Szent György napján Mátyás király Trencsénből kiadott oklevelében a hűtlenségbe esett Balkfi Mihály összes birtokát Drágfi Bertalannak adományozta. Mihály hűtlenségi tette abban állt, hogy feleségét és egy familiárisát házasságtörés miatt megölte, s ennek eredményeképpen háramlottak javai a koronára.¹¹⁹ Persze a közmondásbéli kását már a Mátyás-korban sem ették olyan forrón, így Mihály végzetesnek tűnő

¹¹⁸ [...] Bartholomeus Dragfy a manibus annotati Georgii filii bani et fratrum eiusdem per ordinativam compositionem proborum et nobilium virorem iuxta continenciam litterarum prefati conventus de Kolosmonostora [...] castrum Solyomkew et opidum Mykche [...] iure perpetuo rehabuerit et reoptinuerit (DL 26622).

¹¹⁹ [...] prefatus Michael uxorem suam legittimam et quemdam nobilem familiarem suum propter quamdam mulierem, quam in adulterio tenuisset, sine omni culpa miserabili nece interemisset [...] (DF 211375).

tette sem járt a maga számára teljes birtokvesztéssel. A határozat után nem sokkal Mihály tiltakozással élt,¹²⁰ láthatóan némi sikerrel, mert az 1480-as évek elejére datálható Középszolnok megyei adóösszeírásban több birtok birtokosaként is előfordul.¹²¹ Habár közvetett bizonyíték nem áll rendelkezésre, gyaníthatjuk, hogy a döntés után Mihály és Bertalan megállapodtak, hogy az elítélt rokon élete végéig bizonyos birtokokat kezében tarthatott.

Bertalan 1470 tájától tehát jelentős lépésekkel kezdte növelni az öröklött családi vagyont. Segítséget ebben leginkább a királyi bizalom, de ezenkívül bárói méltósága s az ezzel járó kapcsolatok és jövedelem is jelenthetett. Azonban ennek a jelek szerint 1474 tavaszán vége szakadt, Mátyás a tavasz folyamán leváltotta Bertalant a pohárnokmesterségből.¹²² Ha csak ezt a tényt ismernénk, joggal gondolhatnánk, hogy Bertalan előttünk ismeretlen okból hátrébb sorolódott az udvari befolyást jelentő képzeletbeli listán. Ám a források mást mutatnak, gondoljunk csupán a Balkfi-birtokok imént bemutatott, ugyancsak áprilisi adományozására, ami akár az elvett pohárnokmesterség kárpótlásaként is szolgálhatott. Minekutána az 1474. esztendő – hasonlatosan az 1471. évhez – igencsak mozgalmas volt, az eseménytörténet szerencsénkre segítő kezet nyújt Bertalan szerepének megismerését illetően. Ismeretes, hogy ebben az évben, a készülődő cseh–lengyel támadást elhárítandó Mátyás július elején elhagyta Budát, és hadaival Sziléziába sietett.¹²³ Aggodalma nem volt alaptalan, ősztől az egyesült koalíciós hadak vették ostrom alá a Boroszló (Bresslau, ma Wrocław) falai közé zárt magyar királyt és seregét, amely hadműveletek az 1475-ös év elejéig eltartottak.¹²⁴ Nos ezekben a hetekben, pontosan december 28-án, Boroszlóban kelt az a királyi oklevél, amely Bertalan sorsát illetően értékes adatokat szolgáltat. Ebben Mátyás hűtlenségbe esett nemesek birtokát adományozza a coborszenthimályi Cobor családnak, ám ami ennél is érdekesebb, a kancelláriai jegyzet szerint az ügyben Drágfi Bertalan járt el.¹²⁵ Eszerint Bertalan követte a királyt a sziléziai hadjáratba, és vele volt a boroszlói ostrom idején is. Ezen adatok fényében pedig nehéz azt hinnünk, hogy Bertalan pohárnokmesterségről történt leváltása mögött kegyvesztés állt volna. Sokkal inkább arról lehet szó, hogy a király remek katonáját nem kívánta nélkülözni a kimondottan kockázatosnak ígérkező sziléziai hadjárata során. Ezért inkább lecserélte a pohárnokmesterségről, s noha egy

¹²⁰ KmJkv I. 1991. sz.

¹²¹ A forrás kiadását és keletkezési körülményeit lásd C. Tóth: *Járások* 418–426.

¹²² Utolsó ismert említése ápr. 16-i méltóságsorból származik. DL 103752. – Utóda, Turóci György máj. 5-én tűnik fel először (DF 266099).

¹²³ Horváth: *Itineraria regis Matthiae* 101.

¹²⁴ Gyalókey Jenő: *A boroszlói hadjárat 1474-ben*. Hadtörténelmi Közlemények XLI(1940). 1–19.

¹²⁵ relacio Bartholomei Dragfy (DF 266169).

ilyen méltóság sok elfoglaltsággal aligha járhatott, jobb megoldás híján azt gondolhatjuk, hogy „magával vitte” csapatparancsnokként. A megoldás egyáltalán nem idegen Mátyástól: 1479-ben vingárti Geréb Pétert azért váltotta le az erdélyi vajdaságról, hogy a kiváló katona részt vegyen a Bécs elleni hadjáratokban és a város körülvételében, majd ostromában. 1485-ben, amikor a király hadai látványos külsőségek között bevonultak a városba, Mátyás előtt Geréb Péter válogatott udvari lovasok élén haladt.¹²⁶

Bertalan hűsége persze nem maradt viszonzás nélkül. Habár a jelek szerint az 1475. esztendő elején közvetlenül nem kapott jutalmat sziléziai vitézkedéséért,¹²⁷ panaszra sem lehetett oka. Ura nem feledkezett meg róla. Május 15-én, alig néhány nappal azután, hogy Mátyás megérkezett Sziléziából Budára, miközben folytak az országgyűlés tárgyalásai is, rögvest sort kerített kitartó hívei, köztük Bertalan megadományozására.¹²⁸ Nem is akármilyenre. Bertalan ugyanis királya különös kegyéből lehetőséget kapott arra, hogy birtokain – ne feledjük, a Nagybányától nem túl távol eső Kővárvidék uráról beszélünk – bármiféle fém, valamint sóbányát nyithasson és azt üzemeltethesse.¹²⁹

Udvari kapcsolatának további bizonyítéka a következő esztendőből való. Megyéispáni kinevezést kapott Mátyástól. Noha a rendelkezésünkre álló archontológiai adatsorok alapján eleddig csak abban lehettünk biztosak, hogy Bertalan 1479-ben már viselte Középszolnok és Kraszna megyék ispánságát,¹³⁰ közvetett adatok alapján sejthetjük, hogy ezeket már 1476-ban elnyerte. Középszolnok megye alispánjai között ugyanis Nagydobai/Dobai György már 1476 májusában is előfordul, éppen úgy, mint 1479 után, amikor már bizonyítottan Drágfi Bertalan volt a megye ispán-

¹²⁶ Teleki József: *A Hunyadiak kora Magyarországon*. I–XII. Pest 1852–1857. (a továbbiakban Teleki: *Hunyadiak*) XII. 283.

¹²⁷ Nehéz ugyan időponthoz kötni, de mindenképpen említésre méltó egy királyi ajándék sorsa, melyet a Drágfiak még a mohácsi vész esztendejében is büszkén emlegettek. Drágfi János a mohácsi haditáborban, 1526. augusztus 17-én kelt végrendeletében ugyanis az alábbiakat olvashatjuk: „Az aranyos kárpitot, melyet ő felsége Mátyás király ada atyámnak, Drágffy Bertalannak vére hullásásért és hűséges szolgáltyáért negyven ezer forintokban, hagyom az én uramnak, atyámfiának Szepesi Jánosnak, erdélyi vajdának [...]”, lásd **BÁRÓ MEDNYÁNSZKY: Drágffy Jánosnak 1526. esztendőben mohácsi táborból költ utolsó rendelkezése**. Tudományos Gyűjtemény 1818. 8. füzet. 30.

¹²⁸ Május közepe és június eleje között feltucatnyian kaptak hasonló indoklással kisebb-nagyobb adományokat. Pl. DL 17679, 17701, 29305 és 49334.

¹²⁹ DL 17676. Itt Bertalan neve előtt – korábban viselt bárói méltósága (első pohárnokmestersége) dacára – a valós állapotot fedő *egregius* jelző olvasható. (Mindez az efféle kitételek következetes alkalmazására irányuló történelmi elképzeléseket illetően, a megrögzött „rendszerkeresés” tekintetében óvatosságra int.) Még ennél is értékesebb a narráció, mivel világossá teszi, hogy Bertalan ifjúkorától fogva a király hívei közé tartozott.

¹³⁰ W. Kovács: *Középszolnok és Kraszna* 64.

ja.¹³¹ Emiatt képzelhető el, hogy 1476 első felétől Drágfi Bertalan volt a két megye ispánja, lévén Dobai jól ismert Drágfi-familiáris.¹³² Különösképp fontos ez a kijelentés a tekintetben, hogy a két megye élén később évtizedeken át a Drágfiak álltak.¹³³

Amint az 1472., úgy az 1476. esztendő sem csupán bárói vagy ispáni méltóságok tették emlékezetessé a család középkori történetében. Ez esztendő szeptember 10-én kelt Mátyás adománylevele Bertalan számára, amelyben a Körös megyei (Vas)Megyericse castellumot és tekintélyes uradalmát adta hívének, mivel az a Marótiak magtalan halálával a koronára háramlott.¹³⁴ A pusztai birtokátadáson túl további jelentősége is van a Maróti javak elosztásának a korszak és persze a Drágfiak történetében. Garai Jób s általa a Garaiak 1481. évi fiági kihalását nem számítva a Maróti-vagyron volt az utolsó jelentősebb uradalom-csoport, amit Mátyás szabadon osztott szét hívei között, mielőtt 1481/82-től kezdődően Corvin János dinamikus támogatásába és birtokokkal való halmozásába fogott volna. Jellemző, hogy az osztogatásnak mindhárom haszonélvezője a korábban már bemutatott, hasonló gyökerű politikai közösségbe, az 1471 után egyre nagyobb befolyásra szert tevő, inkább katonai érdemekkel kiugró előkelők, katonabárok csoportjába tartozott, vagyis Mátyás feltétlen híveinek számított. A három személy nem volt más, mint: Bátori István, Egervári László és Drágfi Bertalan.¹³⁵

A magyar középkor forrásviszonyai között ritkának számít az olyan eset, amikor a kutató egy-egy arisztokrata és a király kapcsolatát nem csupán a birtokáramlások és háramlások szemüvegén keresztül képes vizsgálni. Nos 1476-ból egy ilyen kivételes alkalom adódik számunkra. Az „év eseménye” ugyanis, minden kétséget kizáróan, a decemberben megtartott királyné-koronázás és királyi esküvő volt. Afelől kétségünk sem lehet, hogy akit csak lehetett, maga mellé rendelt udvari emberei közül Mátyás, hogy kíséretének létszámát növelje, és az ünnepség fényét emelje. Már csak ebből a megfontolásból fakadóan is biztosak lehetünk abban, hogy Drágfi mind a székesfehérvári koronázáson, mind pedig a budai esküvőn és az azokat követő lakomákon, ünnepségeken jelen volt. Ám van ennél nyomósabb érünk is. Az esküvőt követő bő két hétben ugyanis a budai udvarban lakoma lakomát, ünnepség ünnepséget és lovagi torna lovagi tornát követett. Sőt 1477. január 6-án, vízkereszt ünnepén (vagy ahogyan akkoriban nevezték: a három királyok napján) maga a király is sorompóba állt. Hans

¹³¹ Uo. 49.

¹³² Vö. Perényi Lt 610. sz. – Dobai familiáriságára további adatok W. Kovács: *Vice-voivodes* 110, 131. (67. jegyzet).

¹³³ W. Kovács: *Középszolnok és Kraszna* 64–65.

¹³⁴ DF 218968. Részleges kiadása Teleki: *Hunyadiak* XI. 566–567.

¹³⁵ Engel: *Világi nagybirtok* 55.

Seybold, az Augsburgtól északnyugatra fekvő Hóchstädt an der Donauból származó utazó remekbeszabott leírásának köszönhetően tudjuk, hogy a király páncél nélkül, könnyű, harcra alkalmas öltözetben és sisakkal a fején szállt harcba, aranyozott zöld takaróval borított paripáján. Az ellenfél megnevezése: „dreffwertag”.¹³⁶ Anélkül, hogy hosszas névértelmezési fejtegetésekbe bocsátkoznánk, esélyünk van meghatározni, kit takarhat a bajor szerző által bizonyára félrehallott és félre is írt névalak. Kubinyi András ugyanis néhány esztendővel ezelőtt arra gyanakodott, hogy ez a forma Drágfi Bertalan udvari lovag elferdített neve.¹³⁷ Újabb pontosítással ugyan jelen sorok írója sem szolgálhat, ám Drágfi nevét a fentiekhez hasonlatosan német nyelvű forrásból máshonnan is ismerjük, ezért Kubinyi azonosításában aligha van okunk kételkedni.¹³⁸ Eszerint a könnyű öltözetben, páncél nélkül s ezen esztendőkből már egyre ritkábban személyesen tornára „kapható” király épp Bertalant választotta ellenfelének. Nos, személyes kapcsolat, bizalom mutatójául ennél jobbat keresve sem találhatnánk.

Az 1470-es években maradvá az 1478-as eseményekről kell megemlékeznünk. Drágfi Bertalan ekkor már korábbi várain kívül Sólyomkő és Vasmegyericse birtokosa, Kraszna és Középszolnok megyék ispánja, volt pohárnokmester, ám ennél fontosabb, hogy a király bizalmas híve. E sorok írója csak ismételni tudja magát, amikor arról ír, e bizalom lehetett annak az alapja, hogy 1478-ban Bertalant a királyi kegy további kézzelfogható jelei érték. 1478. november 12-én kelt az a királyi oklevél, amelyben Mátyás udvari familiárisa, Bertalan hűségére való tekintettel apját, testvérét őt magát, valamint Körös megyei vasmegyericsei *castellumuk* várnagyait kivette a mindenkori szlavón bánok bírói joghatósága alól. Külön érdekessége az oklevélnek, hogy nem Budán, hanem a király utazása során, Tatán kelt, Mátyás azt maga írta alá, és világosan előadja benne, hogy Bertalan hűségéről személyesen győződött meg, ami (még az ilyenkor szokásos, formulával szembeni óvatosságot is tekintetbe véve) immáron sokadik bizonyítéka annak, hogy Drágfi jobbára együtt mozgott az uralkodóval.¹³⁹ Ám ez

¹³⁶ Borsa Béla: *Reneszánsz kori ünnepségek Budán*. Tanulmányok Budapest Múltjából. X(1943). 10–53 (a továbbiakban Borsa: *Reneszánsz kori ünnepségek*) 51–52.

¹³⁷ Kubinyi András: *Udvartartás és udvari élet Mátyás király korában*. = *Hunyadi Mátyás, a király. Hagyomány és megújulás a királyi udvarban 1458–1490. Kiállítási katalógus*. Szerk. Farbak Péter, Spekner Enikő, Szende Katalin, Végh András. Bp. 2008. 26.

¹³⁸ 1493. január 22-én a nagyszzebeni királybíró, természetesen német nyelvű, levelében az alábbi alakokkal találkozunk: Draffi Bartok. (Horváth–Neumann: *Bátori István* 125).

¹³⁹ [...] nos consideratis fidelitate et serviciis fidelis nostri egregii Bartholomei Dragfy de Belthek aule nostre familiaris, que ipse, prout propria experientia agnovimus, in multis rebus et exercitibus nostris sub locorum et temporum diversitate cum summa fidelitatis constancia non sine discrimine persone sue ac gravi cum labore corporis pariter et virum expositione sanguinisque effusione se et sua fortune casibus pro nostri honoris incremento submittendo sedule et intrepide ad hec usque tempora exhibuit (DL 32852).

még csak a tehetséges udvari ember eredményének számítana, ha nem lenne ugyanebből a hónapból újabb fontos adatunk. Láttuk, november 12-én még csak udvari familiáris, ám ugyanezen hónap 30-án már királyi oklevél méltóságsorában pohárnokmesterként fordul elő, azaz pályafutása során másodsor nyerte el ezt a bárói tisztelet.¹⁴⁰ Utóbbi tény különös fontosságot kap annak ismeretében, hogy az épp Drágfi Bertalan távozásakor pohárnokmesterré kinevezett Turóci György – Bertalanunk e viszonylag rövid, 1478-cal induló tisztségviselési idejét leszámítva – haláláig, 1493 közepéig pohárnokmester, tehát őt is nehéz azok közé sorolni, akikben megingott volna Mátyás bizalma. Sokkal inkább arról lehet szó, hogy a király Turóci mellé társnak tette meg Drágfit, amit a kevés számú, ezekből az évekből ránk maradt királyi méltóságsoros oklevelek is megerősítenek.¹⁴¹

A következő év, amikor a Magyar Királyságot a Mátyás-kor legnagyobb török támadása érte, Bertalan számára minden kétséget kizáróan „erdélyi év” volt, két okból is. Az első mögött belső ügy, egészen pontosan birtokvita állt, Bertalan apjának, Miklósnak tevékenysége, amely a királyt láthatóan a családra haragította. A Királyhágón túl ugyanis ezekben a hónapokban a tartomány kevés számú nagybirtokosa közül kettő régóta húzódozó ellentéte mérgesedett el olyannyira, hogy „kormányzati” beavatkozásra volt szükség. A vitatott uradalom a sólyomkői volt. Emlékezzünk, Mátyás trónra kerültekor ezt a losonci Bánfi és a kusalyi Jakcs családok bírták zálog címén, még Zsigmond királytól eredő jogok alapján. Később házassággal és zálogjog megváltásával az uradalom a Drágfiak birtokába került, de a jelek szerint mindez nem ment nehézségek nélkül. A fentebb bőven tárgyalt 1466. évi oklevél alapján ugyan átadták részüket Bertalannak, ám később vagy utóbbi szerződészegése, vagy családjuk politikájának változása miatt másképp vélekedtek a vár átadásáról. Ezzel a döntéssel végtelennek tűnő jogi procedúra és ellenségeskedés vette kezdetét. Jogaik fönntartása érdekében a Bánfiak például még 1477-ben is tiltották a királyt Sólyomkői Drágfiaknak való átadásától.

A felek kölcsönös hatalmaskodásai szinte háborús hangulatot gerjesztettek a régióban: nem tudjuk, hogy ellenségeskedéseik közben vagy épp időlegesen megbékülve s közös erővel, de Nagyszében város közelben fekvő birtokain a jelek szerint komoly károkat okoztak. Mivel a tartományban eladdig ritka volt az ilyen tekintélyes felek közti ellentét, valamint a sérelmeket elszenvedett város panasza messzire hallatszott, sok kétségünk nem lehet, az udvar is gyorsan megtudott mindent. Mátyás ezután határozott

¹⁴⁰ DL 18146.

¹⁴¹ 1478. nov. 30.: Drágfi Bertalan pohárnokmester (DL 18146.); 1479. okt. 30.: Turóci György pohárnokmester (DL 34078.); 1480. febr. 25.: Drágfi Bertalan pohárnokmester (Teleki: *Hunyadiak* XII. 115–117.); 1481. febr. 1.: Turóci György pohárnokmester (DF 231705). Ettől kezdve Turóci pohárnokmestersége folyamatos.

úgy, hogy hű embere édesapjának, Miklósnak a sólyomkői várát és a másik renitens Bánfiak közeli székhelyét, a Kolozs megyei Sebesvárat haddal foglaltatja el. A király kettős, politikai és katonai megoldást választott. Még decemberben utasította a folyamatosan Erdélyben tartózkodó vingárti Geréb Péter vajdát egy tartományi gyűlés megszervezésére, továbbá a vezetett várak elleni akció előkészítésére. S amíg a felek a bírói-tárgyalásos megoldásra készülhettek, a vajda számolt a katonai megoldással is. 1478. december 20-án Gyalu várából utasította a brassóiakat, hogy a Sebesvár és Sólyomkő elleni királyi parancsból induló támadáshoz fegyvert, lőszert küldjenek Sebesvár alá. Ezt követte 1479. január 6-án a nagyszebeniekhez intézett mandátuma, amiben jól felfegyverzett lovasok sietős Sebesvár alá küldését hagyta meg, igaz, még mindig Gyaluból. A két vár körüli további események ismeretlenek, de talán komoly hadműveletekre nem is került sor. Erre abból gyanakodhatunk, hogy 1479 márciusában több kolozsvári keltezésű országbírói oklevélen Gereci Antal országbírói jegyző kézjegyét fedezhetjük föl, ami arra enged következtetni, hogy a kúriai bíróságtól személyesen érkeztek jogászok Erdélybe, gyaníthatóan az ellentéteket elsimítandó.

Későbbi oklevélből tudható, hogy a fenti kolozsvári tárgyalások nem vezettek eredményre, ezért a felek először úgy határoztak, hogy a per halasztassék Mihály-nap nyolcadára, de elébb pünkösdkor fogott bírák előtt tegyenek kísérletet a megállapodásra. Mindezt március 9-én foglalták írásba. Másnap keltezéssel ugyanakkor már részleges megállapodásról tájékoztató oklevelünk is van. A Drágfiak és a Bánfiak, illetőleg Nagyszeben képviselői Geréb Péter vajda, Félegyházi János széki és dési királyi kamaraispán, valamint Hásságyi István országbírói ítélmester előtt megegyezésre jutottak a kártételek értéke és azok jóvátétele tárgyában. Eszerint Drágfi és Bánfi Szent György napján 150 aranyforintot tartoznak fizetni a városnak, s biztosítékként egy-egy birtokot le is kötöttek a fizetés megtörténteig: előbbi a Középszolnok megyei Udvarhelyet, utóbbi a dobokai Bonchidát.¹⁴² Külön értéke számunkra ezen oklevélnek, hogy tudtunkra adja, Drágfi Bertalan személyesen jelent meg március 10-én Kolozsvárt. A fenti ügy a továbbiakban nem bukkan fel a forrásokban, így arra gyanakodhatunk, hogy nyugvópontra jutott.

Ezek után Bertalan Erdélyhez közeli birtokain maradhatott: nem sokkal a márciusi kolozsvári tárgyalásokat követően ugyanis a tartomány életében – s Bertalan kapcsolatrendszerében is – gyökeres és előnyös változás állt be. Valamikor május második felében Mátyás magához rendelte rokonát, vingárti Geréb Pétert, hogy inkább az osztrák hadszíntéren legyen segítségére, s helyébe régi bizalmasát-katonáját, Drágfi Bertalan másod-

¹⁴² A fenti történet részleteire, forrásaira lásd Horváth–Neumann: *Bátori István* 45–47.

unokatestvérét, ecsedi Bátori István országbíróat nevezte ki.¹⁴³ S miért állítható, hogy ez valódi változást hozott a Drágfiak sorsában is? Nos azért, mert a közelebbi rokonságukból a királyság egyik legbefolyásosabb (a szinte páratlan birtokvagyonnal rendelkező, így egészen specifikus helyzetű Szapolyai Imréről most nem szólva) személye került a legfontosabb bárói méltóságok egyikébe, amihez tekintélyes bevételek és önálló katonai jogkör, hadak is tartoztak. Természetesen a hadakhoz és a tartományhoz kötelezettségek is társultak: Bátori lett felelős az erdélyi határok török elleni megvédéséért. Ráadásul kinevezésével együtt tette meg a király Kinizsi Pált temesi ispánná és az Alsó Részek főkapitányává, azaz a Bertalannal azonos udvari csoportból, társadalmi közegeből¹⁴⁴ induló társakból kettő a hatalom csúcsára érkezett.

Számításba lehet venni továbbá életkorát, hisz Bertalan jó évtizeddel fiatalabb Bátorinál¹⁴⁵ és Kinizsinél¹⁴⁶ (vagy az ugyancsak udvari lovagból erdélyi vajdaságig emelkedett, igaz bárói nagyszülővel büszkélkedő, viszonylag korán meghalt monoszlói Csupor Miklósnál¹⁴⁷). Két okra vezethetjük vissza Bertalan viszonylagos „lemaradását”. Egyfelől szerepet játszhatott ebben az imént tárgyalt, Bánfiakkal való pereskedés, ami időlegesen árnyat vethetett Mátyás és a Drágfiak kapcsolatára, ezért rövid mellőzöttséggel is járhatott. Másfelől pedig azt a roppant egyszerű magyarázatot sem mellőzhetjük, hogy azért nem kapott további méltóságokat Bertalan, mert a király mindenekelőtt harctéri, aktív katonai parancsnokként számított rá, mintsem tartományokat vagy „apparátusokat” mozgóató főúri tisztségviselőként. Erre látszik utalni a következő értesülésünk is, ugyancsak 1479-ből.

Mert alighogy megérkezett az új vajda Erdélybe, június–júliusban máris oszmán haderő tört be Havasalföldre, s már annak is híre futott, hogy onnan Fogaras vidékére szándékoznak továbbtámadni. Hosszas manőverezést és politikai játszmákat követően a Magyarország elleni támadás végül viszonylag későn, szeptember végén, október elején vette kezdetét, így a magyar hadvezetésnek (elsőrendűen persze Kinizsinek a temesi hadakkal) volt egy kevés ideje számot vetni a lehetőségekkel. A török betörés pontos időpontja, a felvonuló török és magyar hadak pontosabb létszáma,

¹⁴³ Horváth–Neumann: *Bátori István* 48.

¹⁴⁴ A Mátyás-kor elején a Bátoriak és a Drágfiak is két várral rendelkeztek, Kinizsinek csak apósa révén volt eleinte váruradalma.

¹⁴⁵ 1490-ben Bátorit hatvanévesnek becsülték. Horváth–Neumann: *Bátori István* 13.

¹⁴⁶ Ugyancsak 1490-ben Kinizsiről készült rövid jellemzés és fizikai leírás többek közt megjegyzi, hogy ötvennyolc éves: [...] et e homo de circa 58 anni, de bassa statura, grosso, lacertoso et tuto piloso, come uno urso et valente soldato. Lásd *Magyar diplomáciai emlékek Mátyás király korából 1458–1490*. IV. Szerk. Nagy Iván, Nyáry Albert. Bp. 1878. 211.

¹⁴⁷ Miklós 1452 óta aktív szereplője a forrásoknak, s 1474-ben halt meg. Engel: *Genalógia*, Csupor (monoszlói).

de még a Batori vezette erdélyi és a Kinizsi által parancsnokolt délvidéki hadak pontos mozgása körül jócskán akadnak viták a kutatásban. Annyi bizonyos, hogy a meglepetés erejére számítva a törökök gyors hadmozdulatokkal léptek a királyság területére, ami persze korlátozhatta a bevethető létszámot, ezért igyekezett Batori legalább kivonulásuk közben megütközni velük. Abban a források egyetértenek, hogy önmagukban az erdélyi hadak nem voltak képesek a győzelemre, csak Kinizsi közbejötté döntötte el a csata sorsát. Ám hogy ez előre eltervezett rajtaütés vagy az előre egyesített hadak által végrehajtott csel volt, alighanem örökre kérdés marad.¹⁴⁸ Ehelyütt sem kellő terjedelem, de égető szükség sincs arra, hogy a kenyérmezei csatát és annak katonai következményeit hosszasan részletezzük, lévén hogy ennek mára kiterjedt irodalma van.¹⁴⁹ Az eddigi kutatások alapján abban biztosak lehetünk, hogy magyar oldalról a hadak két legfontosabb vezetője Batori István vajda és Kinizsi Pál volt. Erről tudósítanak a király levelei és a történetírói beszámolók (pl: Bonfini, Dlugosz) egyaránt. Arról, hogy Drágfi Bertalan is részese lett volna a csatának, kortárs információink nem maradt. Akkor miért kerül elő egyáltalán ez a kérdés?

Ennek alapját egy filológiai-kodikológiai érdekesség jelenti. Ez nem más, mint a Dubnici krónika egy bizonytalan korú, ám annál érdekesebb részlete. Abban már rég nyugvópontra jutott a történeti-filológiai kutatás, hogy az ún. Dubnici-krónikát tartalmazó kódex valamikor a 16. század közepén a Drágfi család birtokában volt. Ezt számtalan, a család történetét érintő egyedi bejegyzés támasztja alá minden kétséget kizáróan.¹⁵⁰ Azt is meglehetősen biztonsággal állíthatjuk, hogy megszerkesztésére 1479 táján kerítettek sort.¹⁵¹ A krónika igazi értékét az adja, hogy az alapvetően a Budai Krónikára és annak variánsaira alapuló szövegén kívül tartalmaz két kisebb szakaszt, amelyek kizárólag ebben a kódexben maradtak korunkra. Voltaképpen ezek a szövegek biztosítják kódexünk egyediségét, ezek az újdonságok a többi szövegvariánshoz képest.¹⁵² Az első Nagy Lajos király 1345–1355 közötti uralkodásáról, míg a második, számunkra lényegesebb:

¹⁴⁸ A csata előzményeinek és körülményeinek legújabb hadtörténeti elemzése Veszprémy László: *A kenyérmezei csata. Az idő és a tér szerepe a határvédelmi harcokban.* = *Örökös háború két világ határán – katonák, fegyverek és hadviselés a törökök elleni küzdelemben. Hadtörténeti konferencia a kenyérmezei csata 510. [!] évfordulójára.* Szerk. Szabó Sarolta. Nyírbátor 2011. 9–24.

¹⁴⁹ Magyarul – de a külföldi összefoglalások tükrében is – a legjobb áttekintés: Szakály Ferenc – Fodor Pál: *A kenyérmezei csata. (1479. október 13.).* Hadtörténelmi Közlemények CXI(1998). 309–350.

¹⁵⁰ Domanovszky Sándor: *A Dubniczi Krónika.* Századok XXXIII(1899). 226–256, 342–355, 411–451 (a továbbiakban Domanovszky: *Dubnici krónika*) 230–232.

¹⁵¹ Uo. 235; Domanovszky Sándor: *A Dubnicz Krónika kódexe.* Magyar Könyvszemle VII(1899). 64–65.

¹⁵² Kristó Gyula: *Magyar historiográfia. I. Történetírás a középkori Magyarországon.* Bp. 2002. (A történettudomány kézikönyve). 104–105.

Mátyás 1474–1479 közötti tetteiről hoz információkat, és szerfelett kritikusan szól a király uralmáról.¹⁵³ Amikor pedig elérkezik az 1479. esztendő eseményeihez, lényegében a kenyérmezei diadal előadásával meg is elégszik. Ám az ismertetéskor a megszokott két néven (mármint Batorién és Kinizsién) kívül meglepő terjedelemben emlékezik meg Drágfi Bertalannak a csatában játszott szerepéről.¹⁵⁴ Sőt amíg Batori és Kinizsi esetében egy-egy jelzővel megbékél, addig Bertalant elhalmozza dicsérettel.¹⁵⁵ Mindebből a kutatás arra a nem meglepő eredményre jutott, hogy az 1479 táján íródott krónika szövegének megrendelője, megbízója, mecénása stb. nem lehetett más, mint maga Drágfi Bertalan, s innen eredhet az is, hogy a kódex még közel száz esztendővel később is a Drágfiak birtokában volt, ennél fogva összeállítására is a család „felügyelete”, befolyása mellett került sor.¹⁵⁶

Ám ha az iménti kijelentéseket, illetőleg jelen dolgozat korábbi állításait igaznak fogadjuk el, kénytelenek vagyunk szembenézni egy súlyos ellentmondással. Emlékezzünk: a Dubnici krónika 1474–1479 közötti részeket tárgyaló sorai erősen Mátyás-ellenesek, míg Bertalanról e sorok írójának oldalak tucatjain át igyekezett bizonyítani, hogy Mátyás király hű katonája, alkalmasint bizalmasa volt. A látszólagos ellentét azonban feloldható, ha valóban az 1479. esztendőt tekintjük a kódex megszerkesztése évének, hiszen ekkor zajlott a korábban tárgyalt Bánfi–Drágfi–Szeben perlekedés, s ezen esztendő elején szerveződtek királyi hadak Sebesvár és Súlyomkő ellen. Talán nem merészség e sorok írójától annak kijelentése, hogy a Dubnici krónika e részleteinek király-ellenessége (amit egy időszakos mellőzöttség, Súlyomkő féltése miatti dac, harag is motiválhatott) ezekre a hónapokra vezethető vissza, s így a kódex Drágfi birtoklására utaló adatok jól magyarázhatóvá válnak.

A hosszúra nyúlt kitérő után azonban témánk szempontjából igencsak fontos kérdésre kell választ adni. Dacára ugyanis a források hallgatásának, a szakirodalom tájékozatlanságának, 1479-ből ezek szerint mégiscsak legalább krónikás adattal szolgálnak arról, hogy Drágfi Bertalan részt vett a

¹⁵³ Domanovszky: *Dubnici krónika* 438.

¹⁵⁴ [...] tunc ille maximus et animo audax Stephanus de Bathor woyuoda ipsarum parcium Transsilvanarum, ut bonus protector gentis sibi deputate, spem in Deo ponens, cum magnifico et potenti serenissimo principe Bartholomeo Dragfy de Beltewk, pariter cum magnifico Paulo de Kynys comite Temesiensi, et aliis militibus aule maiestatis regie, scilicet quibusdam gentibus per certos prelatos et barones regni de mandato regio cum ipsis Bartholomeo Dragfy et Paulo Kynysi deputatis et existentibus, in campo Kenyermezeye prope oppidum Zazwaros cum suis viriliter obviam agminum ipsorum Turcorum opponens [...] triumphum obtinisset. Lásd Matthias Florianus: *Chronicon Dubnicense cum codicibus Sambuci, Acephalo et Vaticano, chronicisque Vindobonensi Picto et Budensi accurate collatum*. Lipsiae 1884 (Historiae Hungaricae fontes domestici. Pars prima: Scriptorum. Volumen III.) 202.

¹⁵⁵ Domanovszky: *Dubnici krónika* 450.

¹⁵⁶ Uo. 450.

kenyérmezei ütközetben. De vajon hihető-e mindez? Szerencsés módon nem vagyunk csupán találgatásokra utalva, minekutána Bertalan igencsak kisszámú keltezéseinek egyike épp 1479-ből, egészen pontosan október 21-ről származik, s annak helye Erdőd.¹⁵⁷ Nos ebbéli adatunk ismeretében már korántsem látszik légből kapottnak a Dubnici krónika értesülése a részvételt illetően, hiszen a csata október 13-án volt, s Kenyérmezőről Erdődig bő hét alatt akár többször el lehetett jutni.¹⁵⁸

Utóbbi keltezés annak jele lehet, hogy Bertalan nem igyekezett vissza az udvarba, oda csak télire ért vissza. 1479. december 2-án ugyanis a budai káptalan előtt lépett egyezsége a Paksiakkal, amely dokumentum szerint az alig néhány éve adományul kapott Körös megyei – tehát törzsbirtokaiktól meglehetősen távol fekvő – vasmegyericsei uradalmukat 2300 aranyforintért és a Szabolcs megyei Halász birtokért cserében a Paksiaknak adta át.¹⁵⁹ A tekintélyes délvidéki uradalomról való lemondás mögött azonban aligha csak az húzódhatott meg, hogy a nagy távolság miatt nehéz volt annak igazgatása. Hasonló, de működőképes szórt birtokállományra tucatszintű példát ismerünk a korszakból. Drágfi Bertalan döntését – e sorok írója szerint – legalább ennyire motiválhatta a királyi kegy megvonása. Kikerült az udvar „körforgásából”, politikai lehetőségektől s kisebb jövedelmektől esett el. A Paksiak pedig régtől fogva vágyakozhattak a megyericsei uradalomra, hiszen birtokaik zöme ebbe a régióba kötötte őket.¹⁶⁰ Talán épp ekkor látták elérkezettnek az időt, hogy az eladdig nagy befolyással bíró, de most a részleges háttérbe szorulást elviselni kénytelen Bertalant rávegyék a cserére. Drágfinak pedig éppen kapóra jöhetett a tekintélyes készpénzösszeg, továbbá törzsbirtokai közelében egy majdnem mezőváros méretű falu megszerzése. A csere létrejött: 1480-ból már Drágfi halászi officialisáról van tudomásunk.¹⁶¹

A tulajdonosváltást követően a szomszédos Pekriek hosszas pereskedésbe kezdtek a vasmegyericsei kastély és uradalma feletti joghatóság megszerzése miatt.¹⁶² Ezzel egy időben természetesen a Paksiak, minekutána a Drágfiak az 1479. évi cserében szavatolták birtokjogukat, beperelték Bertalant, hogy védje meg őket jogos tulajdonukban a Pekriek ellen. A hosszas jogi huzavona eredménye az lett, hogy 1489-re a felek (mármint

¹⁵⁷ DL 65119.

¹⁵⁸ Ugyanezt erősíti meg Kinizsi mozgása is, aki nov. 2-án már székhelyéről, Temesvárról keltezett. DL 18280.

¹⁵⁹ DL 18293.

¹⁶⁰ Csánki Dezső: *Körösmegye a XV-ik században*. Bp. 1893. (Értekezések a történeti tudományok köréből XV/12.) 40.

¹⁶¹ Szabolcs vm okl II. 637. sz.

¹⁶² Pálosfalvi Tamás: *A Szencsei és Pekri családok a 15. században és a 16. század első harmadában*. Turul LXXXIII(2010). 74.

a Paksiak és a Drágfiak) felmondták a cserét, s új megállapodást kötöttek.¹⁶³ Eszerint az 1479. évi megállapodásukat közös megegyezéssel visszavonták, s a megyericsei uradalom Drágfihoz, míg Halász és a nevezett 2300 aranyforint a Paksiakhoz került vissza, hozzáteve, hogy a kontraktus megszegése esetére 6000 aranyforintos jóvátételt tartozik fizetni a szerződészegő fél.¹⁶⁴ Ezzel az aktussal Drágfi ismét szlavóniai várbirtokos lett, még ha – megelőlegezhetjük – ismét csak rövid időre: 1497-ben Kanizsai György a Heves megyei Debrő váráért cserélte el Megyericsét.

Udvari befolyásának csökkenését követően még közvetett adatunk sincs arra nézve, hogy Bertalan feltűnt-e egyáltalán Mátyás környezetében. Minekutána az 1479-es esztendő nyarát Mátyás Morvaországban töltötte, Olmützben találkozott Ulászló cseh királlyal, így kísérete a legszerényebb számítás szerint több tucatnyi tekintélyes udvari emberből kellett hogy álljon. Tudomásunk szerint Drágfi Bertalan sem ezen az úton, sem pedig az ezt követő 1481. évi boszniai hadjáratban nem vett részt. Ugyanezt látszik megerősíteni rövid ideig tartó második pohárnokmestersége épp erre az időre keltezhető megszűnése: utoljára 1480. február 25-én szerepel e tisztségben.¹⁶⁵ Politikai helyzetét aligha, ám személyes életét annál jobban befolyásolhatta, hogy 1481. február 1-jén meghalt apja, Miklós, s ezzel egy csapásra Bertalan lett a Drágfi vagyron feje.¹⁶⁶ Annak a vagyonnak, melynek gyarapítását ekkor már évek, évtizedek óta ő bonyolította, igaz működtetésére udvari jelenléte miatt kevesebb ideje maradhatott. Ebből is ered abbéli feltételezésünk, hogy az igazgatás napi ügyeit – míg élt – apja vezethette. Sőt az 1470-es években még kolostoralapítást is kapcsolhatunk Miklóshoz. Családjuk régi, már az 1424-es osztályban is előforduló birtokán, Tisztabereken pálos kolostort alapított. Korunkra maradt azon ingóságok leltára is, amiket az alapító az egyháznak adományozott: hat ökröt, tíz tehenet, harminckét kaptár méhet, lovakat a hozzájuk való kocsikkal, ötven sertést. Ezenfölül ígéretet tett két malom építésére is, egyet a Túr, egyet pedig a Hodos vizére, illetőleg vállalta, hogy szántóföld céljára erdőirtást végeztet. A kolostor határait megjáratta, és a pálos atyáknak adományozta Hodos birtokot a remetefoki halászóhellyel.¹⁶⁷ A tekintélyes lajstromról

¹⁶³ A perre bővebben Németh Péter: *Egy rétközi falu: Nagyhalász a középkorban*. Szabolcs-szatmári Szemle XXII(1987). 415.

¹⁶⁴ DL 88741.

¹⁶⁵ Teleki: *Hunyadiak* XII. 117.

¹⁶⁶ Drágfi Miklós, Bertalan halálának pontos idejét, valamint a család történetének több fontos állomását rögzítette számunkra egy 1545/55 táján keletkezett családtörténeti feljegyzés: „Item 1481 ezthendőben Purificatio Marie estyn Dragffy Myclos holth meg.” Lásd Horváth Sándor: *Egy régi feljegyzés 1545-ből*. TTár XLVI(1898). 566–567.

¹⁶⁷ In quodam registro sigillato scribitur, quod tempore foundationis huius monasterii magnificus dominus Nicolaus Dragffy de Bewlthek donavit huic octo boves, decem vaccas, apes XXXII, equos cum curribus, porcos L. Item promisit aedificare duo molendina, unum in flu-

ránk maradt latin kivonat, azon túl, hogy az adományozók anyagi lehetőségeinek is pompás bemutatása, a kolostor alapításával kapcsolatos apró módosítást is lehetővé tesz. Mind ez ideig – abból a megfontolásból, hogy a tisztaberki klostrot először 1486-ban említi oklevél – úgy vélte a kutatás, hogy az alapításra 1470 (a települést ekkor a pálosok nélkül említik) és 1486 között került sor.¹⁶⁸ Nos abból kiindulva, hogy az alapító Drágfi Miklós, s ismerve halála évét is, biztosak lehetünk abban, hogy a pálosok letelepítése 1470–1481 között zajlott le, tehát a „Drágfiak évtizedében”. Sőt talán azzal sem tévedünk nagyot, ha arra gyanakszunk, Miklós közelgő halálára való tekintettel, lelki üdve elősegítése céljából döntött kolostor alapítása mellett.

Mindezen ismereteink dacára az 1480-as évtized első feléből roppant szegényesek a Bertalan működéséről fennmaradt adataink. Amiket ismerünk, azok csupán birtokügyekkel kapcsolatosak, noha ezek futó áttekintése sem mentes tanulságotól és politikatörténeti következtetésektől.

1480-ban két egymáshoz közeli nyári időpontban Drágfi Bertalan iktatási parancsot szerzett számos Máramaros megyei birtokra és birtokrészre. Előbb, június elején, Bátori István országbíró adott ki parancsot a leleszi konvent számára, hogy Bertalant iktassa be Bedőháza, Bélavár, Kirva, Tarac, Felső- és Alsóapsa, Bocskó, Karácsonyfalva, Fejéregyház, Barcánfalva, Batizfalva, Sajó, Oroszfalva (Ruszkova), Vajnaháza, Alsórona és a két Visó birtokokba. Az eljárás annak rendje és módja szerint meg is indult, ám a helyszínen az elősorolt birtokok valós tulajdonosai rendre ellentmondásokat jelentettek be, így az ügy a kúria bírósága elé került.¹⁶⁹ Bő két hónappal később pedig a király nevében kelt iktatóparancs értelmében a jogtalanul birtokló románok (*Valachi*) kezében lévő Gyulafalva, Krácsfalva, Hernécsfalva, Dorozlófalva, Deszefalva, Alsó- és Felsőnyíres birtokokban rejlő királyi jogot kellett volna Bertalannak iktatni, ha a tényleges birtokosok itt sem mondtak volna azon nyomban ellent.¹⁷⁰ Az ügyből ismét per lett. Efféle formális birtokiratokból meglehetősen veszélyes túlzott következtetéseket levonni, de egy kis apróságra azért figyelmesek lehetünk. Amíg ugyanis a júniusi országbírói irat, amely vagy Bertalan, vagy valamely képviselője

vio Thwr, aliud in Hodos. Item terras arabiles extirpare promisit. Item terras claustris metis distinxit. Item possessionem Hodos similiter donavit cum piscina Remethefoka. Lásd *Documenta artis Paulinorum*. III. füzet. *A magyar rendtartomány kolostorai. T–Zs.* Bp. 1978. (Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutató Csoportjának forráskiadványai XIV.) 26. Az adat ismeretért Neumann Tibornak tartozom köszönettel.

¹⁶⁸ F. Romhányi Beatrix: *Kolostorok és társaskáptalanok a középkori Magyarországon. Katalógus.* Bp. 2000. 67; Guzsik Tamás: *A pálos rend építészete a középkori Magyarországon.* Bp. 2003. 173; F. Romhányi Beatrix: *A lelkiek a földiek nélkül nem tarthatók fenn. Pálos gazdálkodás a középkorban.* Bp. 2010. 153.

¹⁶⁹ Mihályi: *Máramaros* 548–550.

¹⁷⁰ Uo. 552–554.

előadásán alapuló formális „aktának” minősül Drágfit *magnificus* jelzővel illetve, addig a királyi kancelláriából kimenő dokumentum – dacára Bertalan kétszeres pohárnokmesterségének – csak *egregius* címmel ruházta fel, ami aktuális helyzetét jobban tükrözte. Ráadásul óvatosságra inti a kései kutatót – erről már esett szó – a tekintetben, hogy az efféle megnevezések mögött minden esetben szigorú rendszert tételezzen fel. Arról persze Bertalan politikai helyzetének megváltozása kevéssé tehet, hogy mindkét birtokszerzés perrel zárult, mindez lehet a véletlen műve is, de az udvari kapcsolatok elvesztése vagy időleges megszakadása bizonyára nem tett jót a Budán folyó pereknek.¹⁷¹

Az első halovány jel arra nézve, hogy Bertalan budai kapcsolatai javultak, az 1484. esztendőből maradt fenn. Mátyás király, minekutána 1483-ban öt évre fegyverszünetet kötött a Portával, végre a III. Frigyes német-római császár elleni döntő támadásra szánhatta el magát. Ennek egyik legfontosabb eleme Bécs bevétele volt. Az egyre szorosabb ostromzárba szorított város elleni döntő támadásra a jelek szerint már 1484-ben elszánta magát a király, de a hadi és pénzügyi előkészületek a veszélyes külpolitikai események miatt csak lassan haladtak. Tavasszal ugyanis II. Bajezid szultán személyesen állt hadai élére, s azokat európai célpont, egészen pontosan Nagy István vajda Moldvája ellen vezette. Június–július folyamán a hadjáratra sor is került, s bár Moldva nem hódolt meg, fontos kikötővárosok kerültek oszmán kézre.¹⁷² Nos a folyamatos török veszély, a magyar határok közelében mozgó szultáni had nem tette lehetővé Mátyásnak, hogy 1484 nyarán Bécsnek forduljon. Sokáig kellett türelemmel lennie az események számára kedvező alakulását várva, s csak a keleti határok biztonságossá válása után, októberben indulhatott az osztrák hadszíntérre. Ezt megelőzően az eladdig oly sokat utazó király kényszerűségből szinte az egész esztendőt Budán töltötte.¹⁷³ Ez idő alatt jelent meg újra a királyi székvárosban Drágfi Bertalan, nem is akármilyen ügyben. Március 17-én kelt oklevelében Mátyás király, számos hűséges szolgálatára való tekintettel, engedélyezte neki, hogy a Bihar megyei Fugyi nevű birtokon szedett vámot a maga ugyancsak bihari révi birtokára helyezhesse át.¹⁷⁴ Különös jelentőséget nem csupán annak említése jelent, hogy a kérelmet Bertalan

¹⁷¹ Távol álljon e sorok írójától annak kimondása, hogy a sikertelen birtokügyletek mögött túlzott összefüggéseket keressen, de az tény, hogy a két 1480. évi iktatásban szereplő számos birtok közül csak Bocskó, Hernécs és Karácsonyfalva birtokokban voltak a Drágfiak birtokosok a 16. század közepén. Vö. Maksay Ferenc: *Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén*. I. Bp. 1990. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II: Forráskiadványok 16.) 463. skk.

¹⁷² Kenneth M. Setton: *The Papacy and the Levant 1204–1571*. Volume II. The Fifteenth Century. Philadelphia 1978. 399.

¹⁷³ Horváth: *Itineraria regis Matthiae* 118–119.

¹⁷⁴ DL 88700. Igaz, Mátyás a nagyszebeniek tiltakozására bő fél évvel később visszavonta engedélyét (Ub VII. 380).

maga vezette elő, hanem két további diplomatikai jelenség. Egyrészt az ügy kancelláriai felelőse Bakóc Tamás titeli prépost, királyi titkár volt, akinek apja a Drágfiak erdődi jobbágya volt, így a két fél közötti ismeretségben majdnem biztosak lehetünk. További fontosságot ad forrásunknak az a tény, hogy azt Mátyás gyűrűspecsjével erősítették meg, holott az efféle ügyekre „fenntartott” magyar királyi titkospecsétről bizonyítható, hogy ugyancsak Budán tartózkodott ezekben a napokban.¹⁷⁵

A királyi udvarba való visszatérésén túl van további érdemi hozadéka ezen oklevelünknek. Minden jel arra mutat ugyanis, hogy az 1480-as évek első harmadától Bertalan anyagi helyzete is változott, immár nem hátrányosan. Ezt már az iménti vámáthelyező oklevél is sejteni engedi, hisz mi más állhatott az ügy hátterében, mint hogy Bertalan bevételeit kívánta növelni. A legszerényebb számítások (és persze az oklevelek adatai, amelyek között olykor „fantomösszegek” is lehetnek, például elmaradt kifizetések ellentételezéseképp) szerint 1483–1487 között összesen 1600 aranyforint értékben vett zálogba birtokokat, valamint ismerünk összeg nélkül megnevezett zálogbirtoklást is vele kapcsolatosan.¹⁷⁶ Különösképpen is fontosak ezek az adatok, hiszen egytől egyig a kolozsmonostori konvent jegyzőkönyveiben maradtak korunkra, így az 1483-tól történő sokasodásukat nehéz csak a források szeszélyes fennmaradásának tulajdonítanunk. Alighanem valós jelenséget tükrözhetnek.

Ismételt feltűnés az udvarban és rendszeres zálogbavételek régióbéli birtokosoktól, ami az anyagi biztonság jele: talán nem tévedünk nagyot, ha azt állítjuk, hogy Drágfi Bertalan visszatért korábbi hatalmi-politikai státusába. Innen már csak egy lépés volt, hogy szolgálataival és befolyásával elérje: a vele együtt „hűtlenségbe esett” familiárisok is elnyerjék az uralkodói kegyelmet. Nem bizonyítható, hogy a király neheztelése az 1479 utáni hónapok, évek eseményeiből fakadt, de ezzel ellentétes adatok hiányában másra aligha gyanakodhatunk. A „megbocsátásra” 1486 novemberében került sor. A Bécstől északnyugatra mintegy nyolcvan kilométerre, Alsó-Ausztriában fekvő Eggenburgot éppen megszálló király újonnan elfoglalt városából adta ki azt a kegyelemlevelet, melyben Drágfi sólyomkői várnagyainak és ottani embereinek bocsátja meg korábbi bűneiket (például szemek kitolását vagy végtagok levágását), tekintettel uruk, Bertalan hűségesei szolgálataira és a királyi kegy iránta való megújulására.¹⁷⁷ A tucatszámba menő szóvirágok esetünkben valós megbocsátást takarnak. Eggenburg

¹⁷⁵ DF 269285.

¹⁷⁶ 1483: Nagydobaiaktól 200 aranyforint értékben (KmJkv I. 2446. sz.); 1484: Sasváriaktól 600 aranyforint értékben (KmJkv I. 2502. sz.); 1485: szentjobbi konventtől összeg megadása nélkül (KmJkv II. 2536. sz.); 1487: Körösi családtól 600 aranyforint értékben (KmJkv II. 2644. sz.); 1487: kusalyi Jakscóktól 200 aranyforint értékben (KmJkv II. 2658. sz.).

¹⁷⁷ Rábik: *Oklevelek* 151–152.

ostromával és Bertalan abban való részvételével kapcsolatosan ugyanis nem ez az egyetlen információnk. Bonfini őrizte meg számunkra azokat az eseményeket, amelyek a város elfoglalását követték. Eszerint Mátyás a sikeres és kemény téli ostromot követően egy kisebb diadalmenettel kívánta megünnepelni a győzelmet. Ehhez azonban „szüksége volt” feleségére, hogy az ünnepség teljes legyen. Ezért, amikor a város kapitulációja biztos volt, két hívét, történetesen Drágfi Bertalant és meggyesalji Móroc Lászlót küldte el hitveséért, hogy Eggenburgba kísérjék.¹⁷⁸ Külön érdekesség, hogy itt Bertalan a királyi nehézpáncélos lovasság egyik vezetőjeként tűnik fel.¹⁷⁹ Ausztriai vitézkedését követően, már a következő esztendőbe fordulva, úgy látszik, a király elengedte katonáját, hogy az odahaza teremtsen rendet, miközben újabb birtokszerzés lehetősége is felcsillant Drágfi számára.

A rendelkezésünkre álló adatok fényében ugyanis 1487-ben Középszolnok megyében rebellió ütötte fel a fejét. A „mozgalom” mögött a szomszédos Bihar megye legnagyobb birtokosai, a Csákiak álltak, nevezetesen néhai Csáki Ferenc székely ispán felnőtt korú gyermekei, Benedek és Mihály, akik szabotálták az országgyűlés által kivetett subsidium behajtását Daróc nevű városukban, sőt embereiket összegyűjtve az adószedőkre és Drágfi embereire támadtak, lovaikat megsebesítették, őket magukat pedig mind egy szálig le akarták kaszabolni.¹⁸⁰ Mindez király elleni lázadásnak minősült, ezért Mátyás a Csáki testvérek birtokait a koronára háramlottnak tekintette, s azon nyomban tovább is adományozta. Túlzott meglepetést nem okoz a megadományozott személye, aki nem volt más mint Drágfi Bertalan. Gyorsan felismerte, hogy az így előállt helyzet micsoda nyereséget jelenthet családjának. A Csáki vagyon ugyanis tekintélyes volt,

¹⁷⁸ Bonfini Tom. IV. pars I. IV-VII-174.

¹⁷⁹ Drag Bertoldum cataphractorum equitum prefectum et Ladislaum Mauritium collegam eius. (Uo.)

¹⁸⁰ [...] oppidum Darocz vocatum in comitatu Zolnok mediocri habitum, item castra, castella, oppida aliaque universa bona et possessiones ac iura possessionaria ubivis et in quibuscunque comitatibus regni nostri habita, que egregiorum Benedicti et Michaelis de Chaak prefuerunt, sed ex eo, quam hiis diebus superioribus idem Bartholomeus Draghfy tanquam comes parochialis, tum ex officio suo, tum vero et maxime ex speciali commissione et mandato nostro subsidium per regnicolas nobis oblatum exolvere debuisset, ac penes exactores huiuscemodi subsidii nostri ad prefatum oppidum Darocz vocatum, scilicet illud subsidium per inobedienciam et rebelliorum extradare recusassent in persona sua homines suos misisset, evestigio familiares populi que et iobagiones eorundem Benedicti et Michaelis, qui ex compositio in illud oppidum congregari erant de eorundem dominorum suorum commissione, qui ipsos nostros dicatores aut homines ipsius comitis hostiliter et manibus armatis insurgendo plures ex ipsis letalibus vulneribus affecisse, plures eciam equos eorum sagittis interfecisse, et nisi fuga se ipsos salvare potuissent, eos omnes ad unum usque trucidari voluisse feruntur, ad nos consequenterque collacionem nostram optimo iure, tanquam scilicet rebellium nostrorum devoluta esse perhibentur (DL 88731). – Drágfi panasza e tárgyban 1488-ból: DL 27956.

a Drágfiakéval vetekedett. A Zsigmond-kor óta övök volt a Temes megyei Csák vára, illetőleg Biharban két nagy váruradalom: az adorjáni és a körösszei, előbbi központjában Szalárd mezővárossal.¹⁸¹ Megszerzésükkel lényegében megduplázódott volna Bertalan és utódainak birtokállománya. Mindez már elég lehetett ahhoz, hogy érdemes legyen „harcba szállni” e vagyonért, ám volt ezenkívül még egy ok, ami Drágfit sarkallhatta: a két család évtizedes szembenállása.

Ahogy ugyanis a Drágfiak Középszolnokban, elsősorban kővári uradalmuk révén, úgy a Csákiak Körösszeg és Adorján tulajdonlásával Biharban voltak meghatározó birtokosok. Ebből a helyzetből adódott, hogy rendszeresek voltak a hatalmi, birtokok miatti villongások a két tekintélyes család között. Darócon például a Csákiak már 1455-ben is jogtalanul fizetettek a bétteki vásárra igyekvőkkel, legalább is a Drágfiak panasza szerint.¹⁸² A nemrégiben tárgyalt fugyi vám megszerzésekor, 1480-ban ugyancsak a Csákiak tiltakoztak a Drágfiak birtokba jutása ellen.¹⁸³

Messzire vezetne annak vizsgálata, hogy a Hunyadi-, majd a Mátyás-kor első évtizedében Csáki Ferenc (pl. bihari és székely ispán) életében a Csákiak régióbéli tekintélye messze meghaladta a Drágfiakét. Csáki Ferenc halálával (1468/70) – ami nagyjából egybeesett Bertalan nagykorúvá válásával – azonban helyzetük merőben megváltozott. Benedek és Mihály a Mátyás-kor hátralévő évtizedeiben érdemi tiszttséghez nem jutott, a család a bihari ispánságot is elveszítette. Csáki Mihály bejutott ugyan az udvarba, de befolyása ekkor Drágfi Bertalanéval már nem vetekedhetett.¹⁸⁴ Ezzel szemben láttuk Drágfi Bertalan szépen ívelő pályafutását, így aligha lehetett kétséges 1487-ben, hogy egy király elleni fellépésből fakadó birtokvesztésnek csakis a Drágfiak lehetnek a nyertesei. Adósok vagyunk azonban azzal, hogy bemutassuk: vajon a Csákiak uradalmi valóban Bertalan kezébe kerültek?

Ami az adomány után esedékes iktatást illeti, az aradi káptalan jelentéséből tudjuk, hogy erre 1488 elején sort akartak keríteni, ám Szalárd mezővárosban – az adorjáni uradalom legfontosabb, központi településén – a Csákiak és embereik összegyűltek, s egységesen fejezték ki tiltakozásukat, így a feleket György-napra idézték meg a királyi kúriába.¹⁸⁵ Sajnos a per folytatásáról Hunyadi Mátyás haláláig bezárólag nem maradt

¹⁸¹ Váraikra Engel: *Archontológia* I. passim.

¹⁸² CsOkI I. 408–409.

¹⁸³ DL 88635.

¹⁸⁴ 1478-ban udvari familiárisként említik (CsOkI I. 450).

¹⁸⁵ DL 88731.

információnk,¹⁸⁶ de az „eredményességet” illetően azért sejtéseink lehetnek. Ezek szerint nemcsak az iktatáskor volt sikeres a Csákiak ellentmondása, hanem a későbbiekben is. Minekutána mára többé-kevésbé ismerjük a középkori Magyarország várainak 1458–1526 közötti birtokosait, bátran állítható, hogy Adorján, Csák és Körösszeg egy pillanatra sem került a Drágfiak kezelésébe.¹⁸⁷

S ha már Bertalan újbóli politikai és gazdasági megerősödéséről esett szó, aligha kerülhetjük meg, hogy ennek talán legjelentősebb, akár szimbolikusnak tekinthető megjelenési formájáról ne beszéljünk. Az írásunkban már idézett, 1526. évi Drágfi János-féle végrendelethez csatolt feljegyzés szerint Bertalan 1487-ben, egészen pontosan május havának első napján kezdte meg az erdődi vár építését, amihez a jogalapot az ugyancsak korábban tárgyalt 1456. évi királyi építési engedély jelentette.¹⁸⁸ A munkálatok pontos ütemét persze nem ismerjük,¹⁸⁹ de az a tény, hogy Bertalan épp ekkor vág bele rezidenciája erődítésébe, szemlélteti politikai és anyagi helyzetének kedvező változását. Amint azok az építkezések is, amelyeket a bélteki, főleg pedig az erdődi plébániatemplomokon folytatott, utóbbihoz hozzáépítve egy saját temetkezési helyül szánt kápolnát.¹⁹⁰

Az erődített és impozáns rezidencián túl azt sem zárhatjuk ki, hogy Bertalannak remek házasságot is sikerült nyélbe ütnie egyik leánya számára. Történt ugyanis, hogy az 1480-as években megváltozott két tekintélyes erdélyi váruadalom birtokosának személye. Csicsó és Küküllővár új ura III. (Nagy) István moldvai vajda (1457–1504) lett. Mindeneddig azonban sötétben tapogatóztunk a pontos dátumot és az okokat illetően. A legfrissebb, e tárgyban keletkezett áttekintés a mátyási adományt, amely a vajdának

¹⁸⁶ Az Eszterházy család hercegi ága levéltárában ránk maradt 44. számú, többek közt a Drágfiakra vonatkozó iratokat is tartalmazó ún. Repositoriumban – ahol az iktatást elrendelő királyi és a sikertelen iktatásról tájékoztató káptalani oklevél is fennmaradt – idevágó oklevél 1490-ig bezárólag nincsen. Vö. *Az Esterházy család hercegi ágának levéltára. Repertórium.* Szerk. Kállay István. Bp. 1978. (Magyar Országos Levéltár. Levéltári leltárak 66.) 40.

¹⁸⁷ 1490 decemberéből Csáki Benedek adorjáni (CsOkl I. 471.), míg 1492-ből körösszegi keltezését ismerjük (DL 30480.).

¹⁸⁸ Mykorth ymanak wrnak Szwlethessenek wthana 1487 ezthendoeben Szent Gyoergy napnak octavayan Dragffy Bertalan ely kezdethe cynaltatny az eordedy warath (Terdik: *Erdőd 251*).

¹⁸⁹ 1490. jan. 11-i keltezésében a vár még nem szerepel, lásd DF 223889: Ex Erded. Az épület első, korlátozott terjedelmű régészeti kutatása is 15. század végi építkezést valószínűsít. Az előzetes értékelés szerint a leletanyag a 15–16. századra keltezhető (Daniela Marcu Istrate – Gabriel Izdrăilă – Szócs Péter – Dan Culic – Csók Zsolt: *Raport preliminar de cercetare arheologică, Arduđ-Cetate 2010.* Satu Mare 2010 [kézirat]. Ehelyütt is megköszönöm Szócs Péternek, hogy az ásatásról készült kéziratos jelentés szövegét rendelkezésemre bocsátotta.)

¹⁹⁰ Terdik Szilveszter: *A krasznabélteki és az erdődi templom újjáépítése a XVIII. században.* = *Nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve.* LII. Szerk. Almássy Katalin, Istvánovits Eszter. Nyíregyháza 2010. 329–330, 334–335.

juttatta a két uradalmat, voltaképpen Verancsics Antal egy kijelentésére alapozó hagyomány nyomán 1484 és 1490 közé helyezi, ami egyébiránt a romániai szakirodalomban legelterjedtebb datálás is egyben.¹⁹¹ Ujabban jelen sorok írója azt igyekezett bizonyítani, hogy az adományozásra 1489-ben kerülhetett sor, s az valamiféleképpen összefüggésben lehetett Nagy István vajda fiának esküvőjével. Alkalmasint a magyar király egyfajta politikai célzatú „nászajándéknak” szánta a két erősséget, hogy a vajdával 1475 óta egyre javuló viszonyát megerősítse, illetőleg halála esetére annak legalább jóindulatú semlegességét biztosítsa Corvin János irányába.¹⁹²

Nos nemrégiben okleveles adatokra támaszkodva Marius Diaconescu felvetette, hogy Csicsó és Küküllővár sorsának, a vajdai esküvőnek a Drágfiakhoz is köze lehetett. Jagelló-kori levelek elejtett utalásaiból ugyanis arra gyanakodhatunk, hogy Nagy István Alexandru (azaz Sándor) névre hallgató s bizonyosan apja 1504-es halálát megelőzően elhunyt fia volt a frigy egyik főszereplője, hozzáteve, hogy Nagy István Alexandru nevet viselő fiainak számában máig sem jutott nyugvópontra a román kutatás.¹⁹³ Az ifjú ara pedig nem más lehetett, mint Drágfi Bertalan leánya.¹⁹⁴ Minderre azonban Bertalan fiának, Jánosnak egy kései levele, valamint egy 1517. évi misszilis utal meglehetősen homályosan. Ennélfogva végleg nem zárható ki, még ha vitán felül nem is bizonyítható, hogy Bertalan veje a Mátyás-kor legvégére a moldvai vajda fia, az akkori trónörökös lett. Ám akárhogyan is fonódtak a családi szálak, ma már tudjuk, hogy a fiú nem lett Moldva ura, Nagy Istvánt második fia, Bogdan követte a trónon 1504-ben.¹⁹⁵

¹⁹¹ Nicolae Edroiu: *An Aspect of the Political and Private Relations between Matthias Corvinus and Stephen the Great: The Transylvanian Estates of the rulers of Moldavia. = Stephen the Great and Matthias Corvinus and their Time.* Ed. László Koszta, Ovidiu Mureşan, Alexandru Simon. Cluj-Napoca 2007 (Between Worlds I.) 154–156. – A gyökerekhez vö. Verancsics *De apparatu Joannis regis contra Solimanum caesarem in Transsylvaniam invadentem* c. munkájával, ahol előadja, hogy a két erdélyi várat Mátyás mintegy kárpótlásul adta Nagy Istvánnak Akkerman és Kilia elvesztését követően. Nos ebből a kis epizódból kerekítette ki a későbbi kutatás azt a „tényt”, miszerint a két vár adományozása 1484 tájára tehető. Lásd Verancsics Antal *m. kir. helytartó, esztergomi érsek összes munkái.* Közli Szalay László. Első kötet. *Történelmi dolgozatok deák nyelven.* Pest 1857. (Magyar Történelmi Emlékek. Írók. – Monumenta Hungariae Historica. Scriptores 2.) 115–116.

¹⁹² Horváth–Neumann: *Bátori István* 81–83.

¹⁹³ Alexandru Simon: *Quello ch'è apresso el turcho. About a son of Stephen the Great. = Annuario. Istituto Romeno di cultura e ricerca umanistica VI–VII(2004–2005).* A cura di Ioan-Aurel Pop, Cristian Luca, Florina Ciure, Corina Gabriela Bădeliță. Buc.–Venezia 2005. 151–153.

¹⁹⁴ Marius Diaconescu: *Peșitorii nepoatei lui Ștefan cel Mare în 1517. Despre căsătoria lui Alexandru cu fiica lui Bartolomeu Drágfi.* Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol” (Iași). XLIX(2012). 57–63.

¹⁹⁵ Az ötlet egyébiránt nem teljesen új keletű. A magyar kutatásban a két vár adományozása és a Drágfi leány Nagy István feleségéként való feltételezése 1955 óta ismert. Vö. Tóth András: *Nagy István moldvai fejedelemeletműve.* Századok LXXXIX(1955). 101.

Zárásképpen Bertalan utolsó Mátyás-kori politikai szerepvállalásáról kell szólni. Ma már tudjuk, hogy Mátyás király uralkodása során utoljára 1489 tavaszán kerítették sort országgyűlésre, ahol persze Drágfi is jelen volt.¹⁹⁶ Ennek egyik fő célja természetesen a korszak legégetőbb politikai kérdése, a trónutódlás megoldása volt. Nyár elején a király az összes uralkodói birtok, vár és uradalom vezetőjét Corvin Jánosra eskette fel, de szándékában állt ugyanennek kikényszerítése a bárók és legfőbb birtokosok körében is. Ezzel azonban várt. Részben azért, mert 1489 nyarán, kora őszén számosan távol voltak az udvartól, részben pedig azért, mert akkor akarta ennek szerét ejteni, mielőtt visszatért volna Bécsbe, majd onnan a későbbi I. Miksával folytatandó tárgyalásokra. Az indulás azonban a király romló és bizonytalan egészségi állapota miatt egyre halasztódott. Mátyás végül nem várt tovább, november elejére összehívta főurait, és kérte a hűségeskü letételét Corvin számára. A résztvevők pontos körét ugyan nem ismerjük, de Szerémi György történeti munkája megőrzött korunkra egy névsort. Ebben sorrendben hat személy szerepel, amelyről gyanítható, hogy valamiféle hatalmi-politikai helyzetet is tükröz. Lássuk a neveket: 1. Szapolyai István, 2. Kinizsi Pál, 3. Bátorfi István, 4. Drágfi Bertalan, 5. Újlaki Lőrinc, 6. Bot András.¹⁹⁷ Jóllehet későbbi feljegyzésről van szó, és Szerémi olykor tudatosan torzított, mégis, a korabeli események és források ismeretében a rangsort többé-kevésbé hitelesnek fogadhatjuk el. Különösen az eddig elmondottak fényében érdekes Bertalan „negyedik helyezése”, mivel azt azért látnunk kell, hogy a királlyal meglévő bizalmas kapcsolata dacára országos jelentőségű báróságra 1490-ig nem sikerült emelkednie. Jelzésértékű, hogy Mátyás uralkodása alatt az ismert királyi tanácsi üléseken nem jelent meg.¹⁹⁸ Ám más szempontból is értékes a fenti névlista. Hozzávetőlegesen azon országnagyok neveit tartalmazza, akikre Mátyás feltétlenül számított, hogy halála után¹⁹⁹ trónra segítik fiát. A király úgy adta vissza lelkét Teremtőjének, hogy bízott vagy legalább bízni akart az általa felemelt és személyéhez hű, kormányzatának gerincét alkotó „klub” tagjaiban. De a politikai helyzet majdani alakulásába és főleg a deresedő

¹⁹⁶ DL 102237. A Paksiaktól épp ekkor visszavett szlavóniai Megyericse ügyében biztosította Grebeni Hermanfi László alnádort és fogadott fiát, Batthyány Boldizsárt, hogy jobbágyaikat nem fogja engedély nélkül saját birtokaira telepíteni.

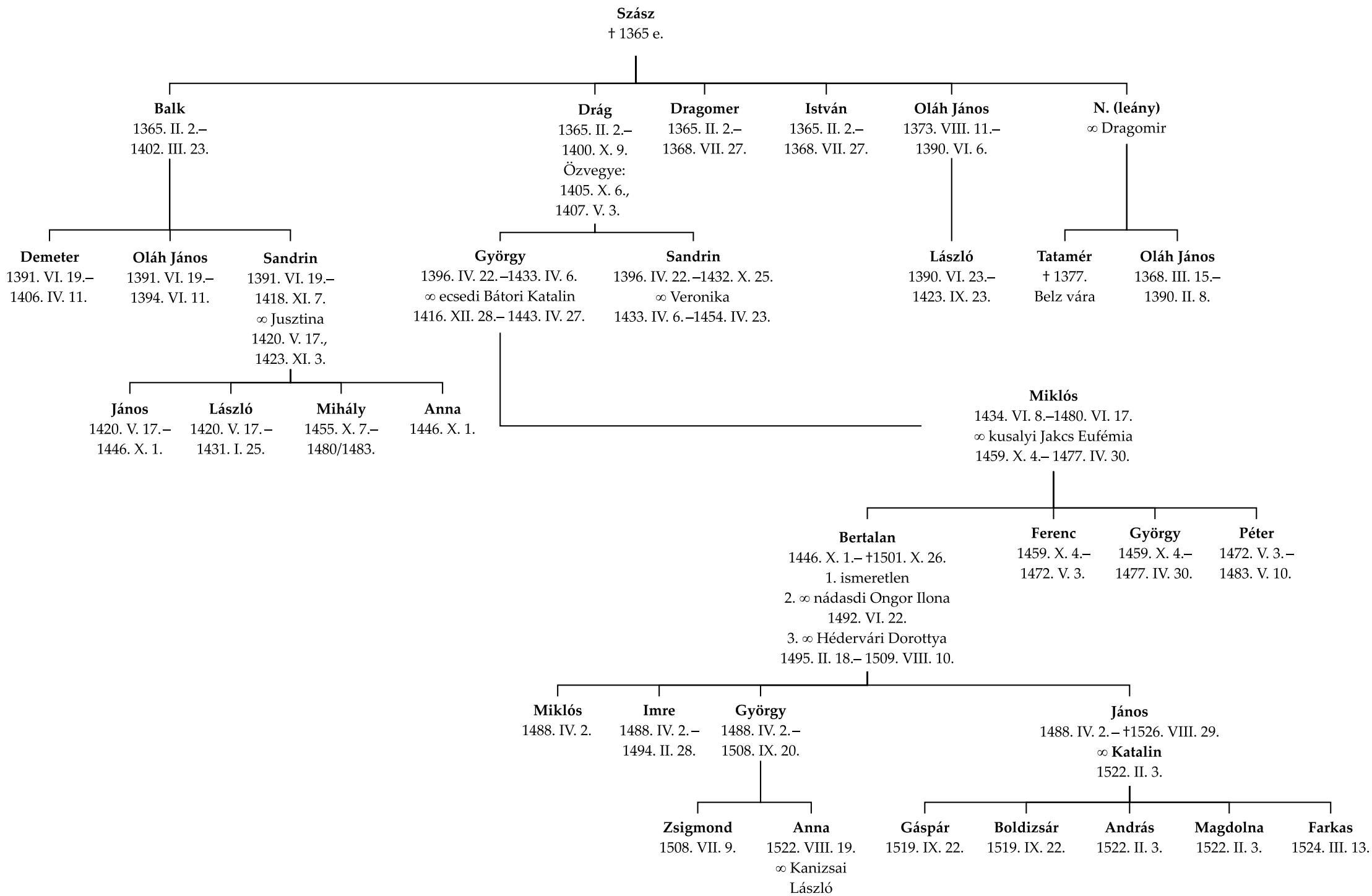
¹⁹⁷ Wenzel Gusztáv: *Szerémi György II. Lajos és János királyok házi káplánja emlékirata Magyarországról 1484–1543*. Pest 1857. (Magyar Történelmi Emlékek. Írók. – Monumenta Hungariae Historica. Scriptorum 1.) 29. – Rajtuk kívül ismert továbbá a tárnokmester, az alnádor és a szlavón bán ekkori budai jelenléte. Horváth–Neumann: *Bátorfi István* 86–87.

¹⁹⁸ Kubinyi: *Bárók* 204.

¹⁹⁹ Április 6-án, Mátyás halálakor, Drágfi távol volt Bécstől és királyától. Január 11-én legalábbis, amikor Mátyás már Bécs felé hajózott, Erdődről keltezett a Csáki birtokok ügyében (DF 223889).

hajú és sokat tapasztalt katonabárok fejébe a haldokló király már nem látott bele.

The family Drágfi of Beltiug (Béltek) and the Royal Court in the Hunyadys' time (1424–1490). The present paper discusses the history of the family Drágfi of Beltiug between 1424–1490, although within the frames of a non-traditional family history for two reasons. On one hand, the author did not consider his mission to systematically explore land tenure history data. On the other hand, the paper focuses mainly on the role played by two generations (rather by Bartholomew than by Nicholas Drágfi) in the royal court. Nicholas Drágfi had built up an excellent connection with the court since his youth. His kindred, the Jakcs of Kusaly and the Bátoris of Ecsed were counted among the barons of the country by that time, which evidently supported his ascend. Although he did not reach any baronial position, he was a respected castle-owner notability of the Szabolcs, Sătmár (Szatmár) and Bereg region. Thus he established his son, Bartholomew's career. The son was King Matthias Corvinus's confidential secretary from 1467. In accordance with his family traditions, his role was primarily of military nature. Besides this, however, his role in the political and governmental decisions was regular, together with others who got into the royal milieu at the same time as Bartholomew did (i.e. Stephen Bátori, Paul Kinizsi). Bartholomew Drágfi was first and foremost a soldier, on whose opinion the king relied. Despite that prior to 1490 he was the king's right hand man, he was "only" a second-line baron. He reached the peak of his power only after the decease of his most important supporter, King Matthias.

Szász vajda utódainak leszármazása (1365–1526)

Vö. Engel: *Genealógia*, Drágfi (bélteki); DocVal 179.
1365. II. 2.: DocVal 178; 1368. III. 15.: Mihályi: *Máramaros* 60; 1368. VII. 27.: DF 253460;
1373. VIII. 11.: Mihályi: *Máramaros* 65; 1390. II. 8.: Wenzel: *Máramaros* 46 (6. sz.); 1390.
VI. 6.: Lelesz III. 31. sz; 1390. VI. 23.: DocVal 387; 1391. VI. 19.: DocVal 408; 1394. VI.
11.: DocVal 475; 1396. IV. 22.: PerényiLt 180. sz; 1402. III. 23.: Rábik: *Diplomatarium*
151; 1405. X. 6.: Lelesz II. 122. sz; 1406. IV. 11.: Lelesz II. 144. sz; 1407. V. 3.: Lelesz II.
177. sz; 1416. XII. 28.: ZsOkl V. 2403. sz. (C. Tóth: *Bátori család* 13.); 1418. XI. 7.: ZsOkl
VI. 2491. sz; 1420. V. 17.: ZsOkl VII. 1747. sz; 1423. IX. 23.: ZsOkl X. 1157. sz; 1423. XI.
3.: ZsOkl X. 1294. sz; 1431. I. 25.: KárOkl II. 128; 1432. X. 25.: DF 254864; 1433. IV. 6.: DL
66889; 1434. VI. 8.: DF 221952; 1443. IV. 27.: Lukcsics II. 778. sz; 1446. X. 1.: Lukcsics II.
925. sz.; 1454. IV. 23.: DL 66937; 1455. X. 7.: DL 71499; 1459. X. 4.: KmJkv I. 1374. sz.;
1472. V. 3.: DF 211400; 1477. IV. 30.: KmJkv I. 2225. sz.; 1480. VI. 17.: DF 254459;
1480/1483.: C. Tóth: *Járások* 418–419; 1483. V. 10.: KmJkv I. 2449. sz.; 1488. IV. 2.: DF
361184; 1492. VI. 22.: DL 26812. (Lásd még erre Neumann Tibornak a kötetben
megjelent tanulmányát.); 1494. II. 28.: DocBátori I. 167. sz., 1495. II. 18.:
HéderváryOkl I. 483., a lakodalomra 1495 január első felében került sor, vö. Fedeles
Tamás: *A király és a lázadó herceg. Az Újlaki Lőrinc és szövetségesei elleni királyi hadjárat*
(1494–1495). Szeged 2012. (Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 27.) 90–91; 1501. X.
26.: DL 65220. p. 7; 1508. VII. 9.: HéderváryOkl I. 509; 1508. IX. 20.: KmJkv I. 3475. sz.;
1509. VIII. 10.: HéderváryOkl I. 516; 1519. IX. 22.: KárOkl III. 123; 1522. II. 3.: KárOkl
III. 138; 1522. VIII. 19.: *Politikatörténeti források Bátori István első helytartóságához*
(1522–1523). Közzéteszi C. Tóth Norbert. Bp. 2010. (A Magyar Országos Levéltár
Kiadványai II: Forráskiadványok 50.) 124.; 1524. III. 11.: KárOkl III. 150.

RÖVIDÍTÉSEK

AOkl = *Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia 1301–1387*. Szerk. Kristó Gyula – Blazovich László – Géczy Lajos – Almási Tibor – Kőfalvi Tamás – Tóth Ildikó – Makk Ferenc – Piti Ferenc – Sebők Ferenc. I–XV (1301–1331), XVII (1333), XIX–XXIX (1335–1345), XXXI (1347). Bp.–Szeged 1990–2013.

AOkm = *Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis. Anjou-kori okmánytár*. Szerk. Nagy Imre – Tasnádi Nagy Gyula. I–VII (1301–1359). Bp. 1878–1920. (Monumenta Hungariae Historica. Magyar Történelmi Emlékek. Első osztály: Okmánytárak.)

ÁÚO = *Codex diplomaticus Arpadianus continuatus. Árpádkori új okmánytár*. Közzé teszi Wenzel Gusztáv. I–XII. Bp. 1860–1874. (Monumenta Hungariae Historica. Diplomataria. Magyar Történelmi Emlékek. Első osztály: Okmánytárak. VI–XIII, XVII–XVIII, XX, XXII.)

BánfOkl = *Oklevéltár a Tomaj nemzetségbeli losonczi Bánffy család történetéhez*. Szerk. Varjú Elemér – Iványi Béla. I–II (1214–1526). Bp. 1908–1928. (A Tomaj nemzetségbeli losonczi Bánffy család története.)

Bonfini = Antonius de Bonfinis: *Rerum Ungaricarum decades*. Tom. I–IV. Ediderunt Iosephus Fógel, Béla Iványi, Ladislaus Juhász. Lipsiae–Bp. 1936–1941. (Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum. Saeculum XV.)

Bp. = Budapest

Buc. = București

C. Tóth: *Bátori család* = C. Tóth Norbert: *Ki kicsoda az ecsedi Bátori családban? A Bátori család ecsedi ágának tagjai 1377–1541*. Szabolcs-szatmár-beregi Szemle XLIV(2009). 5–47.

- C. Tóth: *Járások* = C. Tóth Norbert: *Lehetőségek és feladatok a középkori járások kutatásában*. Századok CXLI(2007). 391–470.
- CDHung = *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. Studio et opera Georgii Fejér. Tom. I–XI. Budae 1829–1844.
- CDTrans = *Codex diplomaticus Transsylvaniae. Diplomata, epistolae et alia instrumenta litteraria res Transylvanas illustrantia*. Erdélyi okmánytár. Oklevelek, levelek és más írásos emlékek Erdély történetéhez. I–III (1023–1359). Regesztákban jegyzetekkel közzéteszi Jakó Zsigmond. Bp. 1997–2008. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai. II: Forráskiadványok 26, 40, 47.)
- cs = család(i)
- Csánki = Csánki Dezső: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*. I–III, V. Bp. 1890–1913.
- CsOkI = *Oklevéltár a gróf Csáky család történetéhez*. Kiad. Bártfai Szabó László. I/1–2. Bp. 1919. (A körösszegi és adorjáni gr. Csáky család története. I. Oklevéltár.)
- d. = doboz.
- Deák: *Wesselényi család* = Deák Farkas: *A Wesselényi család őseiről*. Bp. 1878. (Értekezések a történelmi tudományok köréből. VII/8.)
- DF = Diplomatikai Fényképgyűjtemény (MOL)
- Diaconescu: *Dragoș* = Diaconescu, Marius: *Dragoș „descălecătorul” Moldovei între legendă și realitate*. = *Nobilimea românească din Transilvania*. Az erdélyi román nemesség. Coord. Marius Diaconescu. Satu Mare 1997. 77–90.
- DL = Diplomatikai Levéltár (MOL)
- DocBátori = *Documenta ad historiam familiae Bátori de Ecsed spectantia*. I. *Diplomata 1393–1540*. Ad edendum praeparaverunt Richardus Horváth, Tiburtius Neumann, Norbertus C. Tóth. Nyíregyháza 2011.
- DocRomHist C = *Documenta Romaniae Historica. C. Transilvania*. Vol. X–XV (1351–1380). Sub red. Ștefan Pascu. Întocmit de Sabin Belu – Ioan Dani – Aurel Răduțiu – Viorica Pervain – Konrad G. Gündisch – Marionela Wolf – Adrian Rusu – Susana Andea – Lidia Gross – Adinel Dincă. București 1977–2006.
- DocVal = *Documenta historiam Valachorum in Hungaria illustrantia usque ad annum 1400 p. Christum*. Ed. Antonius Fekete Nagy et Ladislaus Makkai. Budapestini 1941. (Études sur l'Europe Centre-Orientale. Ostmitteleuropäische Bibliothek nr. 29.)
- e. = előtt

- Egyházi építészet Erdélyben = *Arhitectura religioasă medievală din Transilvania. Középkori egyházi építészet Erdélyben. Medieval Ecclesiastical Architecture of Transylvania*. Szerk. Kiss Imola – Daniela Marcu Istrate – Adrian Andrei Rusu – Szócs Péter Levente. I–V. Satu Mare 1999–2012.
- Egyházi építészet Szatmárban = *Középkori egyházi építészet Szatmárban*. Szerk. Kollár Tibor. Nyíregyháza 2011.
- EM = Erdélyi Múzeum. Az Erdélyi Múzeum-Egylet Bölcsélet-, Nyelv- és Történettudományi Szakosztályának kiadványa. I–. Kvár 1874–.
- Engel–C. Tóth: *Itineraria 1382–1438* = †Engel Pál – C. Tóth Norbert: *Itineraria regum et reginarum (1382–1438)*. Bp. 2005. (Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 1. – Az MTA–MOL Zsigmondkori Oklevéltár Kutatócsoport kiadványa.)
- Engel: *Archontológia* = Engel Pál: *Magyarország világi archontológiája 1301–1457*. I–II. Bp. 1996. (História Könyvtár. Kronológiák, adattárak 5.)
- Engel: *Genealógia* = Engel Pál: *Magyar középkori adattár. Magyarország világi archontológiája 1301–1457. Középkori magyar genealógia*. Bp. 2001. (Arcanum Digitéka, CD-ROM.)
- Engel: *Geschichte* = *Geschichte des Ungrischen Reichs und seiner Nebenländer*. Von Johann Christian von Engel. I–V. Halle 1797–1804.
- Engel: *Tanulmányok* = *Honor, vár, ispánság. Válogatott tanulmányok*. Válogatta, szerkesztette, a jegyzeteket gondozta Csukovits Enikő. Bp. 2003. (Millenniumi Magyar Történelem. Historikusok.)
- Engel: *Világi nagybirtok* = Engel Pál: *A magyar világi nagybirtok megoszlása a 15. században*. = E. P.: *Tanulmányok* 13–72.
- ENMLt = Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltára (a KolozsNLt és a KvEkt, valamint a KvAKt őrizetében).
- Erdődy cs galgóci lt = Österreichische Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Familienarchiv Erdődy, Urkundenreihe (Bécs).
- Györffy: *Történeti földrajz* = Györffy György: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*. I³–IV. Bp. 1987–1998.
- Házi: *Sopron* = *Sopron szabad királyi város története* I/1–7., II/1–6. Közli Házi Jenő. Sopron 1921–1943.
- HéderváryOkI = *A Héderváry-család oklevéltára*. Közlik br. Radvánszky Béla és Závodszy Levente. I–II. Bp. 1909–1922.
- Hegy: *Szilágyság hovatartozása* = Hegyi Géza: *Magyarország vagy Erdély? A Szilágyság hovatartozása a középkorban a társadalmi kapcsolatok tükrében*. EM LXXIV(2012). 3. sz. (Kiss András-emplékszám.) 23–45.

- HOkm = *Hazai okmánytár. Codex diplomaticus patrius Hungaricus*. Kiad. Nagy Imre – Paur Iván – Ráth Károly – Véghely Dezső – Ipolyi Arnold. I–VIII. Győr–Bp. 1865–1891.
- Horváth–Neumann: *Bátori István* = Horváth Richárd–Neumann Tibor: *Ecsedi Bátori István. Egy katonabáró életpályája (1458–1490)*. Bp. 2012. (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések.)
- Jakó–Manolescu: *Latin írás* = Jakó Zsigmond–Radu Manolescu: *A latin írás története*. Bp. 1987.
- Karácsonyi: *Nemzetiségek* = Karácsonyi János: *A magyar nemzetiségek a XIV. század közepéig*. Bp. 1995.²
- Karácsonyi: *Wesselényi czímer* = Karácsony János: *A báró Wesselényi család eredeti czimere*. Turul XVII(1899). 153–157.
- KárOkI = *Codex diplomaticus comitum Károlyi de Nagy-Károly. A nagykárolyi gróf Károlyi család oklevéltára*. Sajtó alá rendezi Géresi Kálmán. I–V (1253–1707). Bp. 1881–1897.
- KmJkv = *A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei (1289–1556)*. Kivonatokban közlése és a bevezető tanulmányt írta Jakó Zsigmond. I–II. Bp. 1990. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai: II. Forráskiadványok 17.)
- KolozsNLt = A Nemzeti Levéltár Kolozs Megyei Igazgatósága, Kolozsvár (Direcția Județeană Cluj ale Arhivelor Naționale, Cluj-Napoca)
- Komáromy: *Nyalábvár* = Komáromy András: *Nyalábvár és uradalma*. Századok XXVIII(1894). 492–519.
- Kubinyi: *Bárók* = Kubinyi András: *Bárók a királyi tanácsban Mátyás és II. Ulászló idejében*. Századok CXXII(1988). 147–215.
- KvAKt = Kolozsvári Akadémiai Könyvtár (Biblioteca Academiei Române, Filiala Cluj)
- Kvár = Kolozsvár
- KvEKt = Kolozsvári Egyetemi Könyvtár (Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga”, Cluj-Napoca)
- Lelesz II = C. Tóth Norbert: *A leleszi konvent országos levéltárában lévő Acta anni sorozatának oklevelei*. II. közlemény 1400–1410. (Pótlás a Zsigmondkori Oklevéltár II. kötetéhez.) A nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve XLVIII(2006). 323–442.
- Lelesz III = C. Tóth Norbert: *A leleszi konvent Statutoriae sorozatának 1387–1410 közötti oklevelei* (Pótlás a Zsigmondkori Oklevéltár I–II. kötetéhez). Nyíregyháza 2006. (A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár Kiadványai: II. Közlemények 36.)
- lt = levéltára(a)

- LtKözl = Levéltári Közlemények. A Magyar Országos Levéltár folyóirata. I–. Bp 1923–.
- LtSzle = Levéltári Szemle. Magyar Levéltárosok Egyesülete, Magyar Országos Levéltár, Megyei és Városi Levéltárak Tanácsa folyóirata. I–. Bp. 1951–.
- Lukcsics = Lukcsics Pál: *A XV. századi pápák oklevelei*. I–II. Olaszországi Magyar Oklevéltár. Közrebocsátja a Római Magyar Történeti Intézet. Bp. 1931–1938.
- Maksay: *Birtokviszonyok* = Maksay Ferenc: *Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén*. I–II. Bp. 1990. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II: Forráskiadványok 16.)
- Mihályi: *Máramaros* = *Máramarosi diplomák a XIV. és XV. századokból*. Egybegyűjté és jegyzetekkel kísérve kiadta apsa Mihályi János. Máramaros-Sziget 1900.
- MOL = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Bp.
- Németh Péter-émlékkönyv* = *Erősségénél fogva várépítésre való. Tanulmányok a 70 éves Németh Péter tiszteletére*. Szerk. Juan Cabello – C. Tóth Norbert. Nyíregyháza 2011. (A Jósza András Múzeum Kiadványai 68.)
- Németh: *Szatmár* = Németh Péter: *A középkori Szatmár megye települései a XV. század elejéig*. Nyíregyháza 2008. (A nyíregyházi Jósza András Múzeum kiadványai 60.)
- Paradisum plantavit* = *Paradisum plantavit. Bencés monostorok a középkori Magyarországon*. Szerk. Takács Imre. Pannonhalma 2001.
- PerényiLt = *A Perényi család levéltára 1222–1526*. Közzéteszi Tringli István. Bp. 2008. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II: Forráskiadványok 44.)
- Petri: *Szilágy* = Petri Mór: *Szilágy vármegye monographiája*. I–VI. Zilah 1901–1904.
- Rábik: *Oklevelek* = Rábik, Valdimír: *Középkori oklevelek a nagyszombati Szent Adalbert Egyesület levéltárában (1181) 1214–1543*. Szeged 2010. (Capitulum VII.)
- RDES = *Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae*. I–II. Ad edendum praeparavit Vincent Sedlák. Bratislaviae 1980–1987.
- RegArp = *Regesta regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica. Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke*. I/1–II/4. Ed. Emericus Szentpétery et Iván Borsa. Bp. 1923–1990. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II: Forráskiadványok 9, 13.)
- SRH = *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum*. I–II. Edendo operi praefuit Emericus Szentpétery. Az Utószót és a Bibliográfiát összeállította, valamint a Függelékben közölt

- írásokat az I. kiadás anyagához illesztette Szovák Kornél és Veszprémy László. Bp. 1999.²
- Süttő: *Anjou = Süttő Szilárd: Anjou-Magyarország alkonya. Magyarország politikai története Nagy Lajostól Zsigmondig, az 1384–1387. évi belviszályok okmánytárával.* I–II. Szeged 2003. (Belvedere-monográfiák 2.)
- Szabolcs vm okl = Piti Ferenc – C. Tóth Norbert: *Szabolcs megye hatóságának oklevelei.* I–II. (1284–1526). Bp.–Nyíregyháza–Szeged 2003–2004. (A nyíregyházi Jósa András Múzeum kiadványai 53, 55.)
- Szatmár vm okl = Piti Ferenc – C. Tóth Norbert – Neumann Tibor: *Szatmár megye hatóságának oklevelei. Documentele autorităţii comitense din Sătmar. Documents of the authorities of Szatmár County.* (1284–1524). Nyíregyháza 2010. (A nyíregyházi Józsa András Múzeum kiadványai 65.)
- Szentgyörgyi: *Kővár = Szentgyörgyi Mária: Kővár vidékének társadalma.* Bp. 1972. (Értekezések a történeti tudományok köréből. Új sorozat 56.)
- SzOkI = *Székely oklevéltár.* Szerk. Szabó Károly – Szádeczky Lajos – Barabás Samu. I–VIII. Kvár–Bp. 1872–1934.
- Tringli: *Pest megye = Tringli István: Pest megye a késő középkorban. = Pest megye monográfiája.* I/2. A honfoglalástól 1686-ig. Torma István közreműködésével szerkesztette Zsoldos Attila. Bp. 2001. 75–194.
- Trócsányi: *Központi kormányzat = Trócsányi Zsolt: Erdély központi kormányszata 1540–1690.* Bp. 1980. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai. III: Hatóság és hivataltörténet 6.)
- TTár = *Történelmi Tár.* Évnegyedes folyóirat. Kiadja a Magyar Történelmi Társulat közvetítése mellett a Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottsága. Bp. 1878–1911.
- Ub = Zimmermann, Franz – Werner, Carl – Müller, Georg – Auner, Michael – Gündisch, Gustav – Gündisch, Herta – Nussbächer, Gernot – Gündisch, Konrad G.: *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen.* I–VII (1191–1496). Hermannstadt–Bukarest 1892–1991.
- Ugocsa vm okl = C. Tóth Norbert: *Ugocsa megye hatóságának oklevelei (1290–1526).* Bp. 2006. (A Magyar Tudományos Akadémia – Magyar Országos Levéltár Zsigmondkori Oklevéltár Kutatócsoport Kiadványa.)
- W. Kovács: *Arhondologia voievozilor = W. Kovács András: Arhondologia voievozilor Transilvaniei (1458–1526). Completări și precizări.* Studii și Materiale de Istorie Medie (Buc.) XXX(2012). 223–256.
- W. Kovács: *Erdélyi vármegyék archontológiája = W. Kovács András: Az erdélyi vármegyék középkori archontológiája.* Kvár 2010. (Erdélyi Tudományos Füzetek 263.)

- W. Kovács: *Középszolnok és Kraszna = Középszolnok és Kraszna vármegyék hatóságának középkori történetéhez*. EM LXXIV(2012). 3. sz. (Kiss András-emlékszám.) 46–67.
- W. Kovács: *Vice-voivodes = Remarks on the Careers of the Vice-voivodes of Transylvania in the Late Middle Ages (1458–1526)*. *Transylvanian Review* XXI(2012). Supplement 2. (*Institutional Structures and Elites in Sălaj Region and in Transylvania in the 14th–18th Centuries.*) 103–138.
- Wenzel: *Máramaros = Wenzel Gusztáv: Kritikai fejtegetések Máramaros megye történetéhez*. Kny., Új Magyar Múzeum, egyszersmind a Magyar Akad. Közlönye. Pest 1857.
- Wesselényi cs bp-i lt = Wesselényi család budapesti levéltára (MOL)
- Wesselényi cs hadadi lt = Wesselényi család hadadi levéltára (ENMLT)
- Wesselényi cs zsbói lt = Wesselényi család zsbói levéltára (ENMLT)
- ZOKm = *Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeö. A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára*. Szerk. Nagy Imre – Nagy Iván – Véghely Dezső – Kammerer Ernő – Dóry Ferenc – Lukcsics Pál – Áldásy Antal – Barabás Samu. I–XII. Pest–Bp. 1871–1931.
- ZsOkI = *Zsigmondkori oklevéltár*. I–II/1–2 (1387–1410). Összeállította Mályusz Elemér; III–VII (1411–1420). Mályusz Elemér kéziratát kiegészítette és szerkesztette Borsa Iván; VIII–IX (1421–1422). Borsa Iván – C. Tóth Norbert; X (1423). C. Tóth Norbert; XI. (1424) Neumann Tibor – C. Tóth Norbert; XII. (1425). Közzéteszi C. Tóth Norbert – Lakatos Bálint. Bp. 1951–2013. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II: Forráskiadványok 1, 3–4, 22, 25, 27, 32, 37, 39, 41, 43, 49, 52.)
- Zsoldos: *Archontológia = Zsoldos Attila: Magyarország világi archontológiája 1000–1301*. Bp. 2011. (História könyvtár. Kronológiák, adattárak 11.)
- Zsoldos: *Debrecen = Zsoldos Attila: Debrecen mint igazgatási központ a 14. század elején. = Debrecen város 650 éves. Várostörténeti tanulmányok*. Szerk. Bárány Attila – Papp Klára – Szálkai Tamás. Debrecen 2011. 49–66.

